

LATVIJAS OTRĀ PADOMJU OKUPĀCIJA UN ATRAŠANĀS PSRS SASTĀVĀ

(1944/45-1990/91)

„Latvijas valsts pamati, vēsture un mūsdienas“

1. Latviešu nācijas veidošanās un Latvijas valsts nodibināšana līdz 1918. gadam
2. Latvijas Republika (1918-1940)
3. Otrais Pasaules karš un Latvijas okupācija (1939-1945)
4. Latvijas otrā padomju okupācija un atrašanās PSRS sastāvā (1944/45-1990/91)
5. Latvijas Republikas neatkarības atjaunošana un mūsdienas (1990-2018)

Izdevējs: Latvijas Okupācijas muzeja biedrība

Projekta koncepcija: Uldis Neiburgs un Kaspars Zellis

Autori: Uldis Neiburgs un Kaspars Zellis

Redakcija: Latvijas Okupācijas muzejs

Mākslinieciskā koncepcija: SIA artTech

Makets: Jānis Kulmanis (1., 4., 5.), Laura Veļa (2., 3.)

Druka: SIA Brīvs

Projekta finansētājs: Latvijas Republikas Kultūras ministrija

Izmantoti materiāli: XXXXX

Attēlu autori: YYYYY.

ISBN - 978-9934-8299-7-0

© Latvijas Okupācijas muzeja biedrība 2018

VĀKA FOTO: Vagons ar uz Sibīriju izsūtītajiem Latvijas iedzīvotājiem. Stendes stacija, 1949. gada marts.

„Valsts noziegumi. 1. Kontrrevolucionāri noziegumi. [..].

58.⁴ palīdzības sniegšana tai starptautiskās buržuāzijas daļai, kas tiecas gāzt komunistisko sistēmu;

58.¹⁰ propaganda un aģitācija, kura aicina gāzt, graut vai vājināt padomju varu (I daļa); tas pats masu nemiers, kara apstākļos, apvidos, kur izsludināts kara stāvoklis (II daļa);

58.¹³ aktīva darbība vai cīņa pret strādnieku šķiru un revolucionāro kustību.”

IZVILKUMS NO KRIEVIJAS FPSR KRIMINĀLKODEKSA. 1926. G.

No Otrā pasaules kara beigām līdz 1990./1991. gadam Latvija atradās PSRS okupācijas varas pakļautībā. Latvijas PSR bija viena no 15 padomju republikām, kas piedzīvoja dažādus padomju sistēmas periodus – staļinismu, atkusni, stagnāciju un tā saukto normalizāciju, – kas katrs nesa sabiedrībai atšķirīgas sekas.

PSRS diktatora Josifa Staļina nāve 1953. gada 5. martā daļai iedzīvotāju radīja masu psihozei līdzīgas sāpīgas, bet citiem deva cerību par mūžīgo baiļu un masu terora beigām. PSRS sākās daļēja liberalizācija jeb atkusnis. Jaunais PSKP CK pirmais sekretārs Ņikita Hruščovs partijas XX kongresa slēgtajā sēdē 1956. gada 25. februārī nosodīja staļinismu un personības kultu. Politisko represiju apjoms mazinājās, tomēr PSRS vadība destalinizācijas politiku īstenoja nekoncekventi un lielākoties atbalstīja administratīvi komandējošās sistēmas saglabāšanu. Daļēju destalinizāciju īstenoja „no augšas” un tāpēc sabiedrība visumā neticēja būtiskām izmaiņām ikdienas dzīvē un PSRS politiskajā sistēmā.

1964. gadā pret reformām noskaņotie PSKP Politbiroja locekļi atstādināja pirmo sekretāru Hruščovu no amata. Pie varas nākot Leonīdam Brežņevam, noslēdzās politiskais atkusnis un sākās posms, ko dēvē par stagnāciju vai neostaļinismu. PSRS politiskā sistēma saglabājās nemainīga. Komunistiskā partija bija vienīgā likumīgā partija, tās vadošā loma bija nostiprināta konstitūcijā. Formāli augstākais likumdevējs bija Augstākā Padome, un iekārtu dēvēja par „proletariāta diktatūru”. Tomēr realitātē pastāvēja partijas diktatūra, ko īstenoja tās elite Maskavā – ģenerāls sekretārs, Centrālā Komiteja (CK) un Politbirojs. Partijas kontrolē bija visi politiskie un saimnieciskie jautājumi, komunistu ideoloģijai centās pakļaut arī kultūru un ikdienu.

Propagandas plakāts „Uz komunismu!”.

1945-1953

Pēckara staļinisma periods PSRS.

1953

5. MARTS

Josifa Staļina nāve, par PSKP CK 1. sekretāru kļūst Ņikita Hruščovs.

1956

PSKP 20. kongress, Staļina personības kulta un masu represiju nosodījums. T.s. atkušņa sākums PSRS.

1956-1959

Latvijas nacionālkomunistu darbība.

1959

JŪLIJS

Latvijas nacionālkomunistu kustības sakāve.

Kultūras nams ar propagandas plakātu „Partija – mūsu laikmeta gods un sirdsapziņa”.

IZVILKUMS NO PSRS KONSTITŪCIJAS
6. PANTA., 1977. G.

„Padomju Savienības vadošais un virzošais spēks, tās politiskās sistēmas, valsts un sabiedrisko organizāciju kodols ir Padomju Savienības Komunistiskā partija.”

IZVILKUMS NO BIJUŠĀ LPSR MINISTRU PADOMES PRIEKŠSĒDĒTĀJA VIETNIEKA EDUARDA BERKLAVA GRĀMATAS ZINĀT UN
NEAIZMIRST. 1998. G.

„Īstenībā ne tautai, ne tās izvēlētajiem pārstāvjiem padomju orgānos nekādas varas nav. Visu nosaka, izlemj Komunistiskā partija, par kuru konstitūcijā ir rakstīts: „Visaktīvākie un visapzinīgākie pilsoņi apvienojas PSKP, kura ir [...] valsts vadošais kodols”. Īstenībā partija ir ne tikai „vadoša”, bet visas dzīves un politikas noteicēja un diktētāja. Un nav pat pareizi teikt, ka visu nosaka partija. Nē – visu nosaka partijas oligarhija, tās augstākie vadītāji katrā teritoriālā vienībā – republikā, apgabalā, rajonā, pilsētā, un šie vadītāji savukārt ir marionetes Maskavas visaugstāko vadītāju rokās.”

1964

OKTOBRIS

Ņ. Hruščova atstādināšana no amata, par PSKP CK 1. sekretāru kļūst Leonīds Brežņevs. T.s. stagnācijas sākums PSRS.

1971

17 latviešu komunistu vēstules izvešana uz Rietumiem.

1982

10. NOVEMBRIS

L. Brežņeva nāve, pēc viņa PSKP CK 1. sekretāra amatu īslaicīgi ieņem Jurījs Andropovs, pēc tam Konstantīns Čerņenko.

1985

11. MARTS

Par PSKP CK 1. sekretāru kļūst Mihails Gorbačovs. T.s. pārkārtošanās un atklātības sākums PSRS.

1. LATVIJAS PSR VARA UN TĀS STRUKTŪRAS

1.1. PSRS (LPSR) KOMUNISTISKĀS PARTIJAS CENTRĀLĀS KOMITEJAS, PSRS (LPSR) MINISTRU PADOMES, PSRS (LPSR) AUGSTĀKĀS PADOMES LOMA UN FUNKCIJAS

Atkusnis iezīmēja šķelšanos arī Latvijas Komunistiskajā partijā (LKP). Vairāki pirmskara pagrīdnieki un kara dalībnieki – Eduards Berklavs, Voldemārs Kalpiņš, Vilis Krūmiņš un citi, kuri ieņēma vadošus amatus padomju administrācijā, vēlējās īstenot Latvijas interesēm atbilstošu politiku un centās veicināt latviešu iecelšanu atbildīgos amatos. Viņi atbalstīja tradicionālo saimniecības nozaru un latviešu valodas un kultūras attīstību, vērsās pret forsētu industrializāciju un migrāciju. Viņu darbība nonāca pretrunā ar Maskavas mērķiem Latvijā, kam tā bija tikai viena no komunisma un vienotas padomju tautas attīstības teritorijām. Maskavas politiku atbalstīja arī citi LKP vadošie darbinieki – pirms kara Padomju Krievijā dzīvojošie latvieši un pēc kara ieradušies padomju funkcionāri – Arvīds Pelše, Augusts Voss un citi. 1959. gadā speciāli izveidota PSKP CK komisija nosodīja šos centienus kā nacionālistiskus. Pret Berklavu un viņa domubiedriem vērsās Hruščovs savā vizītes laikā Rīgā un tai sekojošais LKP C K plēnums 1959. gada 8. jūlijā. Lielu skaitu nacionālkomunistu atcēla no amatiem, un vairākus no viņiem, ieskaitot Berklavu, nosūtīja mazāk atbildīgā darbā ārpus Latvijas. Par LKP CK pirmo sekretāru kļuva Maskavai pakļāvīgais Pelše.

Neostaļinistu nākšana pie varas vēl vairāk pavēra ceļu forsētai industrializācijai, masveida migrācijai uz Latviju. Latvijas PSR Augstākā padome un Ministru padome bija pilnībā atkarīgas no PSKP vadības Maskavā, LKP CK 1. sekretāra darbu uzraudzīja Maskavas iecelts un atsūtīts 2. sekretārs. Baltijas Kara apgabala un LPSR Valsts Drošības komitejas pilnvaras Latvijā bija gandrīz neierobežotas. Bruņoto spēku klātbūtne un represiju draudi nodrošināja sabiedrības paklausību un līdzdalību padomju režīma funkcionēšanā. Būtībā valsts vara PSRS republikās atradās komunistiskās partijas elites rokās, kas baudīja īpašas privilēģijas, bet visplašākajās sabiedrības dzīves sfērās notika demokrātijas imitācija.

LATVIJAS KOMUNISTISKĀS PARTIJAS (LKP) CENTRĀLĀS KOMITEJAS (CK) VADĪBA - 1. UN 2. SEKRETĀRI. 1945.-1990. G.

GADI	LKP CK 1. SEKRETĀRS	LKP CK 2. SEKRETĀRS
1945-1959	Jānis Kalnbērziņš	Arvīds Pelše
1959-1966	Arvīds Pelše	Ivans Ļebedevs
1966-1984	Augusts Voss	Nikolajs Beluha
1984-1988	Boriss Pugo	Vitālijs Soboļevs
1988-1990	Jānis Vagris	Vitālijs Soboļevs

Dziesmu un Deju svētki 1980. gadā. Septītais no kreisās Augusts Voss.

IZVILKUMS NO LKP CK PLĒNUMA SLEPENĀ LĒMUMA „PAR NEPILNĪBĀM POLITISKAJĀ DARBĀ UN SAIMNIECISKĀS UN KULTŪRAS CELTNIECĪBAS VADĪBĀ REPUBLIKĀ”. 1953. G. 23. JŪNIJS.

„LKP CK, republikas Ministru padome, partijas pilsētu un rajonu komitejas neievēro padomju nacionālās politikas principus kadru audzināšanā un izvirzīšanā vadošos amatos, ārkārtīgi maz izvirza latviešus darbā kā centrālajos, tā arī rajonu partijas un padomju orgānos. Šādas kaitīgas prakses rezultātā starp republikas vadošajiem kadriem pārsvarā ir darbinieki, kas nepārvalda latviešu valodu un slikti zina vietējos apstākļus. Piemēram, no LKP pilsētu un rajonu komiteju sekretāriem latviešu ir 47,2 %, no partijas pilsētu un rajonu instruktoriem - 34 %, no partijas pirmorganizācijas sekretāriem - 31 %, pilsētu un rajonu padomju izpildkomiteju priekšsēdētājiem un to vietniekiem - 56 %. LKP CK aparātā strādā 42 % latviešu, republikas Ministru padomes aparātā - 43,9 %, LĻKJS CK aparātā - 38,9 %. [...]. Tas, ka daudzos vadošos, partijas un padomju organizāciju posteņos atrodas cilvēki, kas neprot latviešu valodu, nepazīst latviešu tautas paražas, kultūru un sadzīvi, apgrūtina varas tuvināšanos masām un vietējo apstākļu ievērošanu, īstenojot vienus vai otru partijas un valdības kopīgos pasākumus [...]”

IZVILKUMS NO LATVIJAS NEATKARĪGĀS KOMUNISTISKĀS PARTIJAS KONGRESA DEKLARĀCIJAS. 1990. G. 14. APRĪLIS.

„Varmācīgas represijas pēckara Latvijā pret plašiem iedzīvotāju slāņiem, vardarbīgā kolektivizācija laukos, kuras gaitā tika nīdēta un represēta zemniecība, pabeidza totalitārisma sistēmas veidošanos Latvijā. LKP jāuzņemas sava atbildības daļa par iedzīvotāju deportācijām, visām stalinisma deformācijām Latvijā. [19]50. gados daļa LKP biedru mēģināja pastāvošās sistēmas ietvaros apturēt Latvijai ekonomiski vardarbīgi uzspiestos procesus, novērst rusifikācijas draudus. Tomēr valdošā administratīvi komandējošā sistēma, izmantojot staliniskās cīņas metodes, LKP CK 1959. g. jūlija plēnumā un tam sekojošās akcijās sagrāva šos centienus. Turpmākajos stagnācijas gados LKP vadība paklausīgi sekoja birokrātijas un partokrātijas kursam, aktīvi realizējama neostalinisma politiku, kas noveda pie Latvijas ekonomikas un kultūras pagrimuma, ekoloģiskās krīzes, deformēja nacionālās attiecības un devalvēja vispārcilvēciskās vērtības.”

LATVIJAS KOMUNISTISKĀS PARTIJAS BIEDRU SKAITS UN ĪPATSVARŠ LATVIJĀ. 1946.-1988. G.

GADS	IEDZĪVOTĀJU KOPSKAITS	LKP BIEDRI UN KANDIDĀTI	LKP BIEDRI UN KANDIDĀTI - LATVIEŠI
1946	1 600 000	10 987 (<1%)	
1953	1 950 000	42 179 (2%)	29 %
1963	2 195 640	81 986 (4%)	30 308 (36%)
1973	2 404 995	133 938 (6%)	53 913 (40%)
1983	2 537 958	167 467 (7%)	66 597 (40%)
1988	2 641 097	183 854 (7%)	72 933 (40%)

1.2. PSRS ARMIJAS STATUSS UN KLĀTBŪTNE

PSRS Bruņotie spēki Latvijā kalpoja kā okupācijas režīma garants un pārvērta Latvijas teritoriju par savu karabāzi, kurā izvietoja ap 70-80 000 militārpersonu. Rīgā atradās Baltijas Kara apgabala štābs, kas darbojās autonomi kā „valsts valsti”. No 1950. gadu beigām līdz 1980. gadu beigām Latvijā bija novietoti arī atomieroči, tāpēc kodol kara gadījumā tās teritorija būtu uzbrukuma mērķis. Padomju armijas rīcībā bija vairāk nekā 100 000 hektāri jeb 3% Latvijas zemes. No 1944. gada līdz 1994. gadam vairāk nekā 3000 karaspēka daļas bija izvietotas 700 militāros objektos 24 no 26 Latvijas rajoniem. Liepājas Kara osta bija otra lielākā PSRS jūras karabāze. Skrundā uzcēla ātrās reaģēšanas radiolokācijas staciju *Dņepr*, bet netālu no Ventspils 1970. gadu sākumā uzbūvēja radioteleskopu, ko izmantoja militārai spiegošanai. Latvijas rietumu piekrastē, kur bija PSRS ārējā robeža, izveidoja īpaši stingri apsargātu zonu. Karaspēka darbība un materiāli tehniskais nodrošinājums degradēja vidi un piesārņoja dabu. Zvārdes aviācijas bumbu izmēģinājuma poligons bija izveidots teritorijā, kur iepriekš bija meži, lauksaimniecības zeme un pat kapi. Sociālo spriedzi radīja atvaļināto militārpersonu vēlme pēc dienesta palikt dzīvot Latvijas teritorijā. Vietējām varas iestādēm bija viņiem jāierāda dzīvoklis trīs mēnešu laikā, neraugoties uz to, ka vietējie iedzīvotāji garās rindās dzīvokļus gaidīja gadiem.

Pēckara gados turpinājās Latvijas iedzīvotāju nelikumīgā iesaukšana Padomju armijā. 1956. gadā likvidēja 43. gvardes latviešu strēlnieku divīziju, un turpmāk latviešus nosūtīja dienēt uz dažādiem, arī vistālākajiem PSRS apgabaliem, bet Latvijā nonāca jauniešauktie no citām padomju republikām. 1960. gados militārā dienesta ilgumu samazināja līdz trim gadiem jūras kara flotē un diviem gadiem sauszemes karaspēkā. Latviešiem bija tikai ierobežotas iespējas iegūt militāro izglītību un veidot militāro karjeru savā dzimtenē. 1970.-1980. gados Padomju armijā arvien vairāk izplatījās ārpusreglamenta dienesta attiecības jeb *ģedovščina* – fiziska ietekmēšana un morāla pazemošana. Militārais dienests bija obligāts arī augstskolu studentiem speciāli izveidotās kara katedrās un militārās apmācības kursos studiju laikā vai pēc to beigšanas. Tas bija jāpilda arī cilvēkiem ar reliģisku vai pacifistisku pārliecību. Nevēlēdamies dienēt okupācijas karaspēkā, drosmīgākie mēģināja no tā izvairīties, simulējot slimības vai traumas. Tas izdevās tikai nedaudziem, jo padomju likumi paredzēja bargus sodus par izvairīšanos no dienesta armijā. Pārkāpjot starptautiskās konvencijas, Latvijas iedzīvotājus iesaistīja militāros konfliktos ārpus PSRS teritorijas.

PSRS BRUŅOTO SPĒKU AGRESIJA ĀRPUS PSRS ROBEŽĀM. 1945.-1990. G.

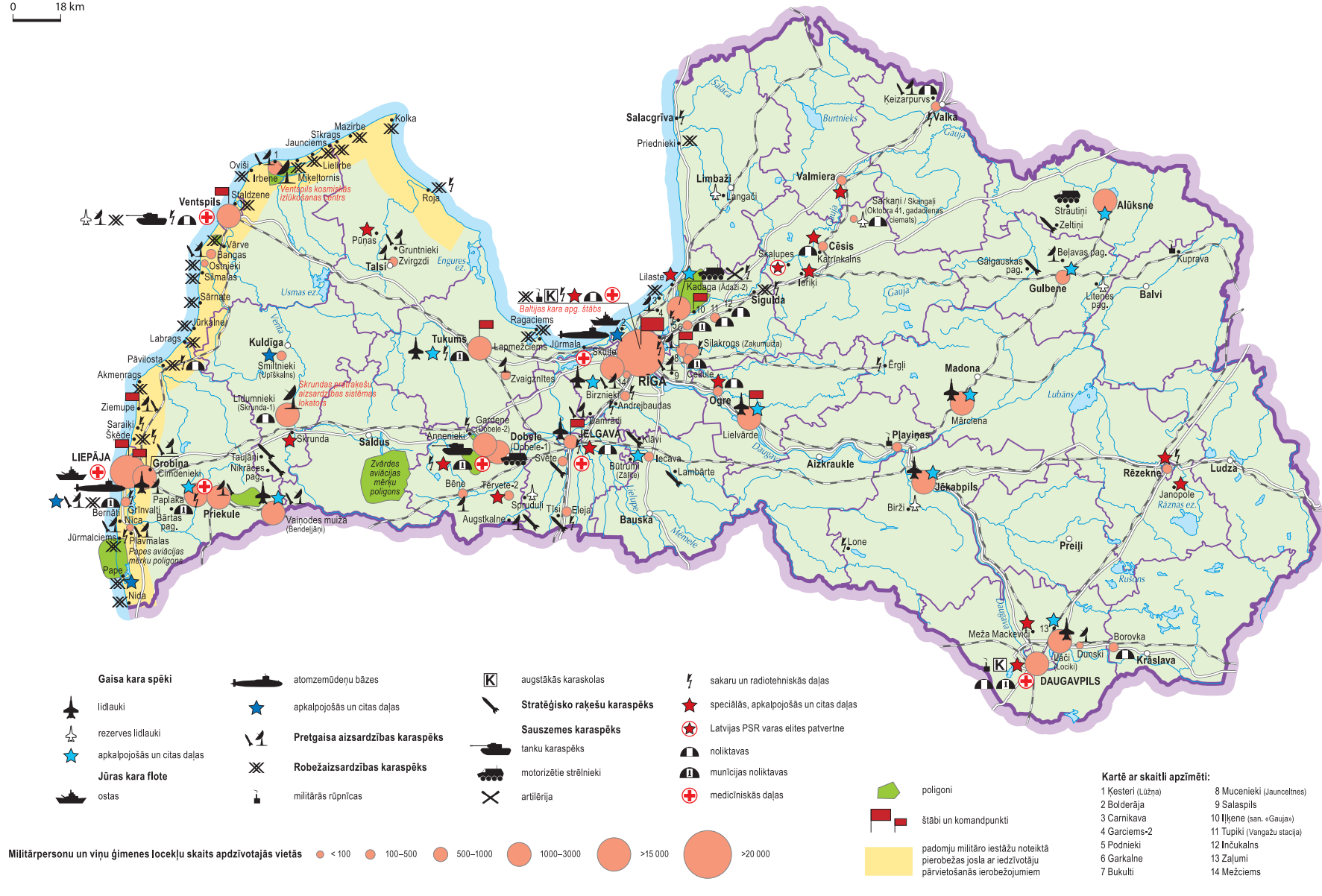
GADS	PSRS MILITĀRĀ AGRESIJA
1950-1953	Korejas karš
1953	Tautas sacelšanās apspiešana Vācijas Demokrātiskajā Republikā
1956	Tautas sacelšanās apspiešana Ungārijā
1957-1975	Vjetnamas karš
1967-1970	Arābu-Izraēlas konflikts
1968	„Prāgas pavasara” apspiešana Čehoslovākijā
1975-1991	Angolas pilsoņu karš
1977-1978	Ogadenas karš Etiopijā
1979-1989	Afganistānas karš

LKP CK 1. sekretārs Boriss Pugo kopā ar Baltijas Kara apgabala vadību. 1980. gadi.

PSRS bruņotie spēki Latvijā 80. gados

0 18 km

PSRS Bruņoto spēku militārie objekti un slēgtās zonas Latvijā.

PSRS Bruņoto spēku Baltijas kara apgabala karaspēka Rīgas garnizona kaujas tehnika parādes laikā. Rīga, 1980. gadi.

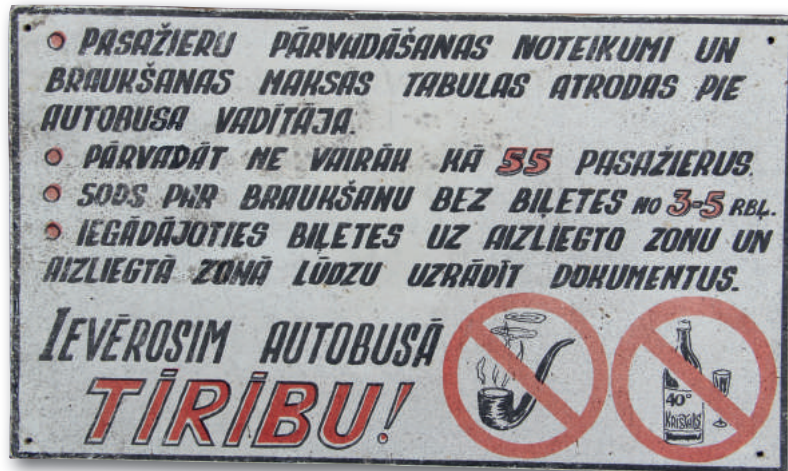
Uzraksts pie PSRS bruņoto spēku bāzes Lielvārdē „Stāt! Aizliegtā zona. Šauj bez brīdinājuma”.

PSRS Bruņoto spēku raķešu atomgalviņu noliktava Tukuma apkārtnē.

PSRS Bruņotajos spēkos iesauktie Latvijas iedzīvotāji.

Brīdinājuma plāksne autobusā par iebraukšanu aizliegtajā zonā.

IZVILKUMS NO LATVIJAS PSR MINISTRU PADOMES LĒMUMA PAR ROBEŽAPSARDZĪBAS ZONAS NOTEIKŠANU. 1963. G. 15. JŪNIJS.

„1. Valsts robežas apsardzības interesēs noteikt Rīgas jūras līča un Baltijas jūras piekrastē robežapsardzības zonu.

2. Robežapsardzības zonā iekļaut:

- Talsu rajona ciema padomes: Kūļciema, Mērsraga, Rojupes, Kaļķu, Kolkas, Vidales, Nevejas, Ances, Ventas (izņemot Bušnieku ezeru un 100 metru ap to);

- Kuldīgas rajona ciema padomes: Vārves (izņemot teritoriju starp Ventu un dzelzceļa līniju Ventspils-Liepāja), Užavas, Jūrkalnes;

- Liepājas rajona ciema padomes: Sakas, Vērgales, Medzes, Pērkones, Nīcas, Rucavas un pilsētciematu Pāvilsta.

3. Iekļaut robežapsardzības zonā šādas Baltijas dzelzceļa stacijas: Vērgale, Kapsēde, Kursā, Māteri, Medze, Mežaine, Ploce, Rīva, Saka, Upenieki. [..]

6. Tām personām, kuras nav šīs zonās pastāvīgie iedzīvotāji, iebraukšana robežapsardzības zonā bez milicijas orgānu caurlaidēm ir aizliegta. [..]”

LATVIJAS PSR KRIMINĀLKODEKSA 75. PANTS „IZVAIRĪŠANĀS NO KĀRTĒJĀ IESAUKUMA AKTĪVAJĀ KARADIENESTĀ”. 1961. G.

„Par izvairīšanos no kārtējā iesaukuma aktīvajā karadienestā - soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no viena līdz trim gadiem. Par to pašu rīcību, nodarot sev miesas bojājumus vai simulējot slimību, viltojot dokumentus vai citādi krāpjot, kā arī ja tā izdarīta citos vainu pastiprinošos apstākļos, - soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no viena gada līdz pieciem gadiem.”

IZVILKUMS NO LATVIJAS PSR MINISTRU PADOMES LĒMUMA NR. 85 „PAR DZĪVOJAMĀS PLATĪBAS PIEŠĶIRŠANU 1971. GADĀ, LAI NODROŠINĀTU NO PSRS BRUŅOTAJIEM SPĒKIEM ATVAĻINĀTĀS MILITĀRPERSONAS”. 1971. G. 9. MARTS.

„Saskaņā ar PSKP CK un PSRS Ministru Padomes 1960. gada 20. janvāra lēmumu Nr. 74 un 1963. gada 5. marta lēmumu Nr. 270 Latvijas PSR Ministru Padome nolemj:

Uzdot Rīgas, Ventspils, Daugavpils, Jelgavas, Rēzeknes un Jūrmalas pilsētu un Ogres un Rīgas rajonu darbaļaužu deputātu padomju izpildu komitejām nodrošināt rezervē ieskaitītos un atvaļinātos virsniekus un virsdienesta militārpersonas ar dzīvojamo platību (neatkarīgi no tās resoru piederības, kas uzcelta uz centrālo kapitālieguldījumu rēķina) 1971. gadā 65 600 kvadrātmetru platībā.”

IZVILKUMS NO OGRES RAJONA TAUTAS DEPUTĀTU PADOMES IZPILDU KOMITEJAS PRIEKŠSĒDĒTĀJA E. DARBINIEKA ZIŅŅŪJUMA LATVIJAS PSR PLĀNA KOMITEJAI UN LATVIJAS PSR MINISTRU PADOMEI PAR KARA LIDLĀUKA KAITĪGO IETEKMI UZ APKĀRTĒJO VIDI. 1982. G. 11. JANVĀRIS.

„[...] Ogres rajona Rembates ciema padomes kolhoza *Uzvara* teritorijā ir izvietots kara lidlauks.

Celtniecības gaitā visas kolhozam *Uzvara* un pilsoņiem uz personiskā īpašuma tiesībām piederošās dzīvojamās mājas, saimniecības un ražošanas būves tika nojauktas.

Tajā pašā laikā visas lidlauka tiešā tuvumā esošās dzīvojamās mājas un saimniecības ēkas tika atstātas. Pie tam netika ievērota nekāda sanitāri aizsargājošā zona.

Lidlauka ekspluatācijas laikā noskaidrojās, ka reaktīvo lidmašīnu pacelšanās un nolaišanās laikā rodas troksnis, kurš ievērojami pārsniedz cilvēkiem un dzīvniekiem pieļaujamo normu, īpaši pacelšanās-nolaišanās joslas beigās. Lielā trokšņa ietekmē ir vairāki nopietni cilvēku un lopu saslimšanas gadījumi. [..]”

PĀRSKATS PAR PSRS BRUŅOTAJOS SPĒKOS NELIKUMĪGI IESAUKTAJIEM UN BOJĀ GĀJUŠAJIEM LATVIJAS IEDZĪVOTĀJIEM.

To skaitā no 1979. līdz 1989. gadam Afganistānā karoja 3640 Latvijas iedzīvotāju, no kuriem 177 ievainoja, 54 gāja bojā un viens pazuda bez vēsts.

1.3. PSRS (LPSR) VALSTS DROŠĪBAS KOMITEJAS UN IEKŠLIETU MINISTRIJAS DARBĪBA

Pēc Staļina nāves un personības kulta nosodīšanas politiskās represijas PSRS zaudēja masu terora raksturu. Tomēr turpinājās individuālas represijas, kas nereti notika kampaņveidīgi. Pēc izmaiņām PSRS Kriminālkodeksā 1958. gadā, īpaši izplatītas bija apsūdzības par „pretpadomju aģitāciju un propagandu” un „ļauņprātīgu izdomājumu izplatīšanu” par PSRS valsts iekārtu. Tiesu praksē saglabāja nāves sodu, bet maksimālo brīvības atņemšanas laiku samazināja no 25 uz 15 gadiem. Jauniešu kriminālatbildības vecumu paaugstināja līdz 16 gadiem agrāko 14 gadu vietā.

Vispārēju sabiedrības kontroli veica Valsts Drošības komiteja (VDK), kas savā darbā izmantoja plašu aģentu tīklu – uzticamus ziņotājus, kas informēja par jebkurām nevēlamām izpausmēm sabiedrībā, vāca ziņas par paziņu, darba biedru un kaimiņu politisko noskaņojumu un sakariem ar ārzemēm. Sevišķi rūpīgi kontrolēja sūtījumus un saraksti ar radiem un draugiem Rietumos. LPSR VDK īpaši vērsās pret latviešu tautas nacionālajiem centieniem un apkaroja disidentu – citādi domājošo darbību. To dzīves vietās notika kratīšanas, viņus atlaida no darba vai izslēdza no augstskolām, arestēja un ieslodzīja cietumos, labošanas darbu nometnēs vai psihiatriskajās slimnīcās. Dažus izraidīja no PSRS. No 1953. līdz 1985. gadam padomju drošības iestādes politisku iemeslu dēļ apcietināja, apsūdzēja un represēja 1621 Latvijas iedzīvotāju.

Latvijas PSR Valsts Drošības komitejas (VDK) galvenā ēka Rīgā, Brīvības un Stabu ielas krustojumā.

IZVILKUMS NO KRIEVIJAS FPSR KRIMINĀLKODEKSA. 1926. G.

„Valsts noziegumi. 1. Kontrrevolucionāri noziegumi. [..].

58.^{1a} Tēvijas nodevība, t.i., spiegošana, valsts noslēpuma izpaušana, pāriešana ienaidnieka pusē, bēgšana uz ārzemēm;

58.⁴ palīdzības sniegšana tai starptautiskās buržuāzijas daļai, kas tiecas gāzt komunistisko sistēmu;

58.⁶ spiegošana, t.i., ziņu vākšana ar nolūku tās nodot ārvalstīm; kontrrevolucionārām organizācijām. (I daļa). Saimniecisku ziņu nodošana (II daļa);

58.¹⁰ propaganda un aģitācija, kura aicina gāzt, graut vai vājināt padomju varu (I daļa); tas pats masu nemieros, kara apstākļos, apvidos, kur izsludināts kara stāvoklis (II daļa);

58.¹¹ organizējoša darbība, kas vērsta uz kontrrevolucionāro noziegumu sagatavošanu vai izdarīšanu;

58.¹³ aktīva darbība vai cīņa pret strādnieku šķiru un revolucionāro kustību.”

IZVILKUMS NO LATVIJAS PSR KRIMINĀLKODEKSA. 1961. G.

„59. pants. Dzimtenes nodevība.

Par dzimtenes nodevību, tas ir, par PSRS pilsoņa ar nodomu izdarītu nodarījumu, kas kaitē PSRS valsts neatkarībai, teritoriālajai neaizskaramībai vai militārajai varenībai: pāriešanu ienaidnieka pusē, spiegošanu, valsts vai militāra noslēpuma izpaušanu ārvalstij, bēgšanu uz ārzemēm vai atteikšanos atgriezties no ārzemēm PSR Savienībā, palīdzības sniegšanu ārvalstij tās naidīgajā darbībā pret PSRS, kā arī par savvērestību nolūkā sagrābt varu -

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no desmit līdz piecpadsmit gadiem, confiscējot mantu, vai ar nāves sodu, confiscējot mantu. [..]”

Latvijas PSR VDK vadība. 1. rindā 3. no labās - LPSR VDK priekšsēdētājs Jānis Vēvers. 1950. gadu vidus.

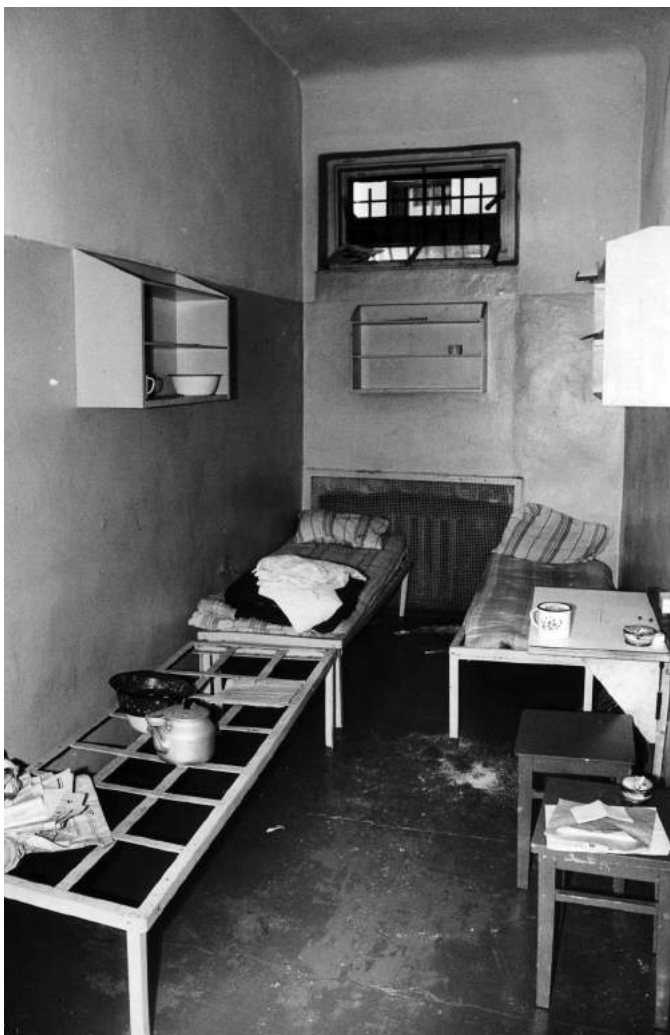

Latvijas PSR VDK vadības tikšanās Rīgā ar bijušo PSRS VDK agentu Lielbritānijas izlūkdienestā Kimu Filbiju. 1. rindā 3. no kreisās - LPSR VDK priekšsēdētājs Staņislavs Zukulis, 4. no kreisās- K. Filbijs. 1987. gada novembris.

LATVIJAS PSR POLITISKO REPRESIJU IESTĀDES UN TO VADĪTĀJI. 1944.-1991. G.

GADI	IESTĀDES NOSAUKUMS	IESTĀDES VADĪTĀJI
1944.-1953.	LPSR Valsts Drošības ministrija	Alfons Noviks
1953.-1954.	LPSR Iekšlietu ministrija	Jānis Vēvers
1954.-1978.	LPSR Ministru padomes Valsts Drošības komiteja	Jānis Vēvers, Longins Avdjukēvičs
1978.-1991.	LPSR Valsts Drošības komiteja ar ministrijas statusu	Longins Avdjukēvičs, Boriss Pugo, Staņislavs Zukulis

APVIENOTO NĀCIJU ORGANIZĀCIJAS VISPĀRĒJĀ
CILVĒKTIESĪBU DEKLARĀCIJAS 19. PANTS. 1948. G.
„Katram cilvēkam ir tiesības uz pārliecības brīvību un
tiesības brīvi paust savus uzskatus; šīs tiesības ietver
brīvību netraucēti palikt pie saviem uzskatiem un
brīvību meklēt, saņemt un izplatīt informāciju un idejas
ar jebkuriem līdzekļiem neatkarīgi no valstu robežām.”

Latvijas PSR VDK izmeklēšanas izolatora kamera.

IZVILKUMS NO LATVIJAS PSR
KRIMINĀLKODEKSA. 1961. G.

„65. pants. Pretpadomju aģitācija
un propaganda

Par aģitāciju vai propagandu,
ko izdara nolūkā graut vai
vājināt Padomju varu vai panākt
atsevišķu sevišķi bīstamu valsts
noziegumu izdarīšanu, tais pašos
nolūkos apmelojošu izdomājumu
izplatīšanu, kuri diskreditē
Padomju valsts un sabiedrisko
iekārtu, ka arī par tāda paša
satura literatūras izplatīšanu vai
izgatavošanu, vai glabāšanu tais
pašos nolūkos -

soda ar brīvības atņemšanu
uz laiku no sešiem mēnešiem
līdz septiņiem gadiem vai ar
nometinājumu uz laiku no diviem
līdz, pieciem gadiem.

Par tām pašām darbībām, ja tās
izdarījusi persona, kas agrāk
notiesāta par sevišķi bīstamiem
valsts noziegumiem, kā arī ja tie
izdarīti kara laikā, -

soda ar brīvības atņemšanu uz
laiku no trim līdz desmit gadiem.”

Latvijas PSR VDK izmeklēšanas izolatora pastaigu pagalmi.

IZVILKUMS NO JĀŅA ROŽKALNA ATMIŅĀM PAR APCIETINĀJUMU LATVIJAS PSR VDK ĒKĀ. 1983. G.

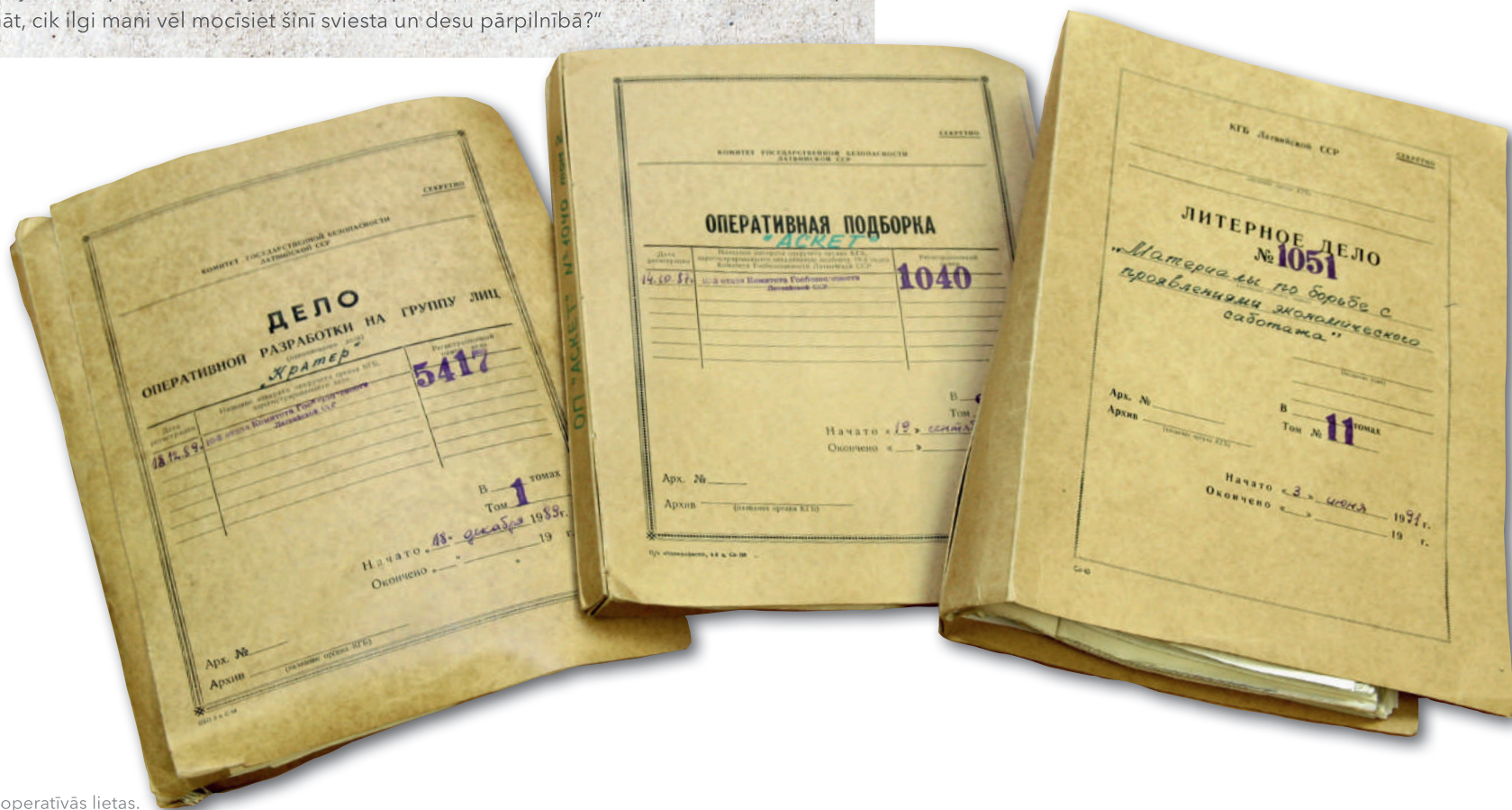
„Iestūma mani mazā telpā bez loga, aizcirta dzelzs durvis. Pēkšņi rodas sajūta, it kā nav ko elpot – kā milzīgā betona blukī, ar aizbetonētu ieeju. Ir tikai lāva, spuldzīte. Zūd laika izjūta, nezini – rīts vai vakars. Viena daļa tajā kamerā salūza. Es lūdzu Dievu, nezinu – stundu vai dienu. Pēc laika mani ienāca miers, sajūtu – man vairs nav bailu.”

IZVILKUMS NO L. LASMANES-DORONINAS VĒSTULES LATVIJAS PSR VALSTS DROŠĪBAS KOMITEJAS IZMEKLĒTĀJAM. 1983. G. 14. MARTS.

„Šobrīd esmu gandrīz tai pašā kamerā, kurā biju 1946. gadā. Toreiz šajā 7x1,5 m² telpā bijām 11 cilvēku. Cementa grīda bez gultām un matračiem. Utis, kašķis. Piedodiet, ka šis ciešanu kamols reizēm aizspiež valodu un es nevaru parunāt. Manos vārdos nav ne kriptiņas melu. Nerakstīju arī, lai iežēlinātu, jo labi saprotu šo utopiiju. Vienkārši tāpēc, lai Jūs mani labāk saprastu un arī tamdēļ, ka gribu zināt, cik ilgi mani vēl mocīsiet šinī sviesta un desu pārpilnībā?”

IZVILKUMS NO LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS PADOMES LĒMUMA PAR PSRS VALSTS DROŠĪBAS IESTĀŽU DARBĪBAS IZBEIGŠANU LATVIJAS REPUBLIKĀ. 1991. GADA 24. AUGUSTS.

„Ievērojot to, ka PSRS valsts drošības iestāžu un to struktūrvienību, arī Latvijas PSR Valsts drošības komitejas, darbība Latvijas Republikas teritorijā atzīstama par noziedzīgu un tādu, kas vērsta pret Latvijas tautas interesēm, Lātvijas Republikas Augstākā Padome nolēmj: 1. Likvidēt Latvijas PSR Valsts Drošības komiteju.”

Latvijas PSR VDK operatīvās lietas.

2. LATVIJAS VALSTS PAMATU IZNĪCINĀŠANA UN SOVJETIZĀCIJA

2.1. POLITISKĀS REPRESIJAS PRET LATVIJAS TAUTU

1948. gada rudenī PSRS vadība sāka gatavot iedzīvotāju masveida deportācijas PSRS rietumu daļā, lai paātrinātu lauksaimniecību kolektivizāciju un likvidētu atbalsta bāzi nacionālajiem partizāniem. 1949. gada 29. janvārī PSRS Ministru padome pieņēma slepenu lēmumu, kas noteica deportējamo kategorijas. Paredzēja izsūtīt kopā ar ģimenēm tā sauktos „kulakus”, kā arī „nacionālistus”, legalizētos partizānus, partizānu atbalstītājus un notiesātu personu tuviniekus. Deportācijai Latvijā, Lietuvā un Igaunijā piešķīra kodētu nosaukumu *Priboi (Krusta banga)*. Izpildi uzdeva PSRS Valsts drošības ministrijas (MGB) Iekšējam karaspēkam un republiku iekšlietu un drošības iestādēm. Kopš 1949. gada februāra LPSR Valsts drošības ministrijas darbinieki (čeki) gatavoja izsūtāmo ģimeņu sarakstus un citus dokumentus. Sarakstus apstiprināja apriņķu izpildkomiteju priekšsēdētāji, un pēc tam tos iesniedza LPSR Ministru Padomei (MP).

1949. gada 17. martā LPSR MP priekšsēdētājs Vilis Lācis parakstīja lēmumu par 10 000 „kulaku” ģimeņu izsūtīšanu. Slēdzienus par partizānu un „nacionālistu” ģimeņu izsūtīšanu apstiprināja LPSR valsts drošības ministrs Alfons Noviks. Deportējamās savāca 9-10 cilvēku grupas, kurās ietilpa čekisti, karavīri, miliči, *istrebitelji* un vietējie padomju aktīvistu. Viņi ieradās deportējamo cilvēku mājās un pavēlēja stundas laikā sagatavoties. Katra ģimene teorētiski drīkstēja paņemt mantas un pārtiku 1500 kg kopsvarā. Pārējo īpašumu konfiscēja. Daudzi nevarēja paņemt atļauto mantu daudzumu. Citus aizveda no mācību iestādēm un darbavietām. Cilvēkus nogādāja dzelzceļa stacijā un ievietoja lopu vagonos. Atšķirībā no 1941. gada 14. jūnija deportācijas, vīriešus šajā gadījumā nenosūtīja no sievietēm un bērniem. Deportējamo ešeloni atstāja Latviju no 25. līdz 30. martam. Ierodoties nometinājuma vietās Amūras, Omskas un Tomskas apgabalos, izsūtītajiem paziņoja, ka viņi ir izsūtīti uz mūžu.

1945

8. OKTOBRIS

LK(b)P CK un Latvijas PSR TKP lēmums „Pārbaudīt un attīrīt vietējos padomju kadrus no šķiriski svešiem un nacionālistiskiem elementiem”.

1946

16. MAIJS

Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas Iekšlietu karaspēka kara tribunāls notiesā Latvijas Centrālās padomes dalībniekus Kārlī E. Frišfeldu, Artūru Arnīti, Voldemāru Mežaku, Albertu Klibiķi u.c.

1949

29. JANVĀRIS

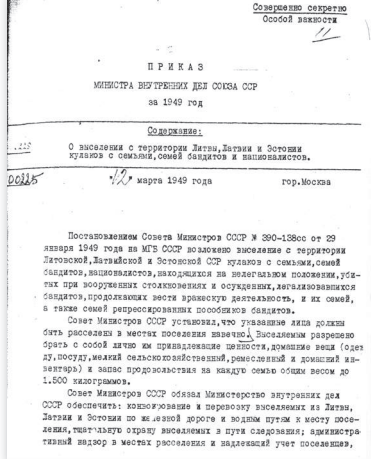
PSRS Ministru padomes lēmums „Par kulaku un viņu ģimeņu, nelegālā stāvoklī esošo bandītu un nacionālistu ģimeņu, bruņotās sadursmēs nošauto un notiesāto bandītu ģimeņu, legalizējušos bandītu, kas turpina naidīgu darbību, un viņu ģimeņu, kā arī represēto bandītu atbalstītāju ģimeņu izsūtīšanu no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas teritorijas”.

ATMIŅAS PAR 1949. GADA 25. MARTA IZSŪTĪŠANU.

„Mūsu ģimene [.] 1949. gada 25. martā agri rītā, pulkstenis četros, tika modināta ar lieliem pārkonā dārdiem pie durvīm. Es pietrūkos, redzu, uz pagalma divi zirgu pajūgi ar karavīriem, izkļūda mājai apkārt, kādi trīs nāca iekšā, pirmais prasīja saimnieku. Tūlīt to nosēdināja pie galda, kas tika apsargāts, un mums, sievietēm, lika gērbties, celt bērnus. Pusstundas laikā jābūt gataviem uz aizbraukšanu. Tas bija tāds uztraukums, kājas, rokas, trīs, asaras plūst aumalām, man mazi bērni - viens gadiņa vecs, otrs četri gadiņi. Septiņdesmit gadu veca māte, arī to projām.. Krita ceļos vienam no vadītājiem, vai tas bija virsnieks, vai kas, tādā šausmīgā uztraukumā nakts laikā neko nesaprot, lai atstājot viņu, lai neņemot viņu. Tas netika ņemts vērā, tikai kļiedzieni „bistrei, bistrei” [ātrāk, ātrāk] [.] Nevienam mums nepaskaidroja, kur vedīs un kas ar mums būs. Es tik domāju, pavadīs (kādu gabalu) un nošaus, jo mēs nezinājām, ka būs tāda izvešana un mēs tiksīm izvesti.”

NO 1944. LĪDZ 1986. GADAM APCIETINĀTO LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU SKAITS, KURI APSŪDZĒTI PAR NOZIEGUMIEM PRET PADOMJU VALSTI.

GADS	SKAITS
1944 - 1950	34 461
1951 - 1960	4 495
1961 - 1970	297
1971 - 1980	151
1981 - 1986	80
KOPĀ	39 484

PSRS iekšlietu ministra Sergeja Kruglova pilnīgi slepenā pavēle Nr. 00225 „Par kulaku un viņu ģimeņu, bandītu un nacionālistu ģimeņu izsūtīšanu no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas teritorijām”. Maskava, 1949. gada 12. marts.

LATVIJAS KOMUNISTISKĀS (BOĻŠEVIKU) PARTIJAS CENTRĀLĀS KOMITEJAS SEKRETĀRA JĀŅA KALNBĒRZIŅA RUNA LKP CK PLĒNUMĀ. 1953. G. 22.-23. JŪNIJS.

„Ir jāatzīst, ka Latvijas KP CK un republikas Ministru padome, partijas un padomju orgāni uz vietām naidīgās nacionālistiskās pagrīdes likvidāciju uzticēja lekslietu ministrijas orgāniem, kuri plaši pielietoja represiju mērus. No 1945. līdz 1953. gadam republikā ir represēti 119 000 cilvēki. No tiem bijušās Valsts Drošības ministrijas orgāni ir arestējuši 26 500 cilvēkus, kā bandīti nogalināti 2321 cilvēks, aiz republikas robežām izsūtīti kulaki un bandītu atbalstītāji – 43 702 cilvēki. Milicijas un prokuratūras orgāni arestējuši 46 350 cilvēkus. [...]”

IZVILKUMS NO PSKP CK.1. SEKRETĀRA NIKITAS HRUŠČOVA REFERĀTA „PAR PERSONĪBAS KULTU UN TĀ SEKĀM” PSKP 20. KONGRESA SLĒGTAJĀ SĒDĒ. 1956. G. 25. FEBRUĀRIS.

„Viņš (Stalins) atmeta Ļeņina pārliecināšanas un audzināšanas metodi, pārgāja no idejiskās cīņas pozīcijām uz administratīvās apspiešanas ceļu, uz masu represiju ceļu, uz terora ceļu. Viņš darbojās arvien plašāk un agresīvāk caur soda orgāniem, bieži vien pārkāpjot pie tā visas pastāvošās morāles un padomju likumu normas. Masu aresti un tūkstošiem un tūkstošiem cilvēku izsūtīšana, sodīšana bez tiesas un izmeklēšanas radīja nepārliecinātību cilvēkos, izsauca bailes un pat ļaunumu.”

No Latvijas uz PSRS izsūtīti civiliedzīvotāji pēc ierašanās Krievijas FPSR. 1949. gada aprīlis.

1949. GADA 25. MARTĀ IZSŪTĪTĀ JĀŅA REMEŠA APLIECINĀJUMS PAR IZSŪTĪŠANU SPECNOMETINĀJUMĀ. 1949. G. 18. APRĪLIS. ŠĀDU APLIECINĀJUMU VAJADZĒJA PARAKSTĪT KATARĀM PILNGADĪGAM IZSŪTĪTĀJAM.

„Man, izsūtītajam Remesim Jānim, Andreja dēlam, dzimušam 1910. gadā, dzīvojošam Tomskas apgabala Kolpaševas rajonā, ir paziņots PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1948. gada 26. novembra lēmums par to, ka esmu izsūtīts specnometinājumā uz mūžīgiem laikiem bez tiesībām atgriezties iepriekšējā dzīves vietā un par patvaļīgu izbraukšanu (bēgšanu) no obligātā nometinājuma vietas tikšu notiesāts katrogas darbos uz 20 gadiem.”

LATVIEŠU POLITIESLODZĪTO GUNĀRA ASTRAS UN JURA ZIEMEĻA VĒSTĪJUMS NĀKAMĪBAI PAR PSRS POLITIESLODZĪTO STĀVOKLI DUBRAVAS NOMETŅU KOMPLEKSĀ MORDOVIJĀ UN NOMETNĒ „PERMA-36”. 1972. G. 4. AUGUSTS.

”1972. gada jūlijā visi politieslodzītie – ap tūkstoti cilvēku (ukraiņi, lietuvji, igauņi, latvieši, armēņi, gruzīni, moldāvi, žīdi, vācieši, krievi u.c.) no Mordovijas tika aizvesti uz Permas apgabalu.”

1951

17. MARTS

Latvijas PSR Ministru padomes lēmums „Par kulaku ģimeņu izsūtīšanu ārpus Latvijas PSR”.

25. MARTS

Latvijas iedzīvotāju masveida deportācija, uz Sibīriju izsūtīti 44 271 cilvēki.

PSRS Valsts Drošības ministrijas Īpašā apspriede notiesā t.s. „Franču grupas” dalībniekus Maiju Silmali, Ievu Lasi, Kurtu Fridrihsonu, Elzu Stērsti u.c.

1983

Latvijas PSR VDK apcietina un notiesā latviešu brīvības cīnītājus un disidentus Gunāru Astru, Lidiju Lasmani-Doroņinu, Jāni Rožkalnu, Intu Cālīti u.c.

2.2. TAUSAIMNIECĪBAS IZKROPĻOŠANA UN EKONOMISKĀ IZMANTOŠANA

Iedzīvotāju privātīpašuma atņemšana un piespiedu kolektivizācija bija visdramatiskākās pārmaiņas, ko ieviesa PSRS okupācijas vara Latvijas tautsaimniecībā. Tām sekoja Latvijas tradicionālajai tautsaimniecībai neatbilstoša forsēta industrializācija, ko raksturoja izejvielu un masveida darbaspēka iepludināšana no citiem PSRS reģioniem, uz kuriem aizplūda arī lielākā daļa saražotās produkcijas. Daudzus uzņēmumus pakļāva PSRS militāri-rūpnieciskā resursa vajadzībām. Latvijā ražotie izstrādājumi bieži vien kļuva populāri visā Padomju Savienībā, tomēr nespēja konkurēt pasaules tirgū.

Padomju ekonomikā cenas un ražošanas apjomi bija valsts noteikti. Ražošanā vissvarīgākais bija plāns. Darba ražīgums, inovācijas un ražojumu kvalitāte bija zema. Izplatīta parādība bija zagšana no kopīpašuma - rūpnīcas vai kolhoza. Lauku industrializācijas mērķis bija likvidēt atšķirību starp pilsētu un laukiem, tāpēc iznīcināja viensētas un cēla kolhozu ciematus ar daudzdzīvokļu mājām. Kolhozu darba produktivitāte bija īpaši zema, toties individuāli 1982. gadā apstrādāja 5% lauksaimniecības zemes, bet deva 27% gaļas un piena. Lielās rūpnīcas, tāpat kā šeit izvietotās PSRS kara bāzes, nodarīja būtiskus zaudējumus Latvijas videi un tautsaimniecībai. Industrializācija pilsētās un laukos degradēja vidi. Simbols šai ziņā bija 1965. gadā uzbūvētā Pļaviņu HES, kas appludināja nozīmīgus Latvijas kultūras un dabas pieminekļus, tai skaitā Staburagu Daugavas krastā.

Deportāciju un kolektivizācijas dēļ pamesta viensēta Latvijas laukos. 1970. gadi.

Jaunbūves kolhoza ciematā. 1970. gadi.

1946

Izveidots pirmais kolhozs *Nākotne* Dobeles rajonā.

1947

21. MAIJS
PSK(b)P CK lēmums „Par kolhozu celtniecību Lietuvas, Latvijas un Igaunijas PSR”.

1949

27. MARTS – 6. APRĪLIS
Latvijas teritorijā izveidotas 1740 kolektīvās saimniecības. 1. maijā kolhozos iekļautas 71,6% zemnieku saimniecību.

1949-1950

Masveida kolektivizācija.

1961

JŪLIJS
Naudas reforma PSRS.

Nacionālais simbols – Staburaga klintis, appludinātas Pļaviņu hidroelektrostacijas (HES) celtniecības laikā. 1950. gadi.

IZVILKUMS NO LATVIJAS PSR VDK PRIEKŠSĒDĒTĀJA JĀŅA VĒVERA RUNAS LKP CK VII SLĒGTAJĀ PLĒNUMĀ. 1956. G. 7.-8. JŪLIJS.

„[...] Līdz ar Pļaviņu HES uzcelšanu, dabiski palielināsies vajadzība pēc darbaspēka [...] nāksies ievest darbaspēku no PSRS, kas nozīmē Latvijas rusifikāciju. Lūk, tieši tāpēc tā saucamie latviešu sabiedrības pārstāvji sacēlās pret Pļaviņu HES celtniecību. [...] Uzņēmumos, universitātē un citās augstākajās mācību iestādēs sākās parakstu vākšana kolektīviem protesta ziņojumiem pret Pļaviņu HES celtniecību. Šos kolektīvos protestus, kas musināja sabiedrību pret industrializāciju, nācās pārtraukt ar mūsu operatīvu iejaukšanos [...]”

Pļaviņu HES atklāšana. 1965. gada 9. jūlijs.

LKP UN LATVIJAS PSR MINISTRU PADOMES LĒMUMS PAR RŪPNĪCAS VEF ATTĪSTĪBU UN SPECIALIZĀCIJU. 1959. G. 17. FEBRUĀRIS. UZ DOKUMENTA ATZĪME „ĪPAŠI SLEPENS, NO ĪPAŠĀS MAPES”.

„[...] Izveidot militāro rūpnīcu Nr. 916 uz VEF autokomplektēšanas ceha bāzes. [...] Piešķirot ārkārtas nozīmi produkcijas ražošanai Aizsardzības ministrijas vajadzībām, kā arī PSRS Ministru Padomes lēmuma [...] izpildei „Par starptautisko telefonu sakaru automatizāciju” [...] Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja un LPSR Ministru Padome nolemj:

1. Uzdod Latvijas PSR Tautsaimniecības padomei:

a) izpildīt PSRS Aizsardzības ministrijas pavēles rūpnīcā VEF,

b) specializēt rūpnīcu VEF militāro un civilo telefonsakaru aparatūras ražošanai, saglabājot šajā rūpnīcā arī plašas apraides radiouztvērēju un radiolu ražošanu”.

IZVILKUMS NO LAIKRAKSTA *PADOMJU JAUNATNE* LĪDZSTRĀDNIĒKA REIMAŅA VĒSTULĒS LAIKRAKSTAM *PRAVDA*. 1959. G.

„Izbrīnu rada daži Latvijas industrijas aprēķini. Piemums dibina vairākus lielus uzņēmumus, kuriem itin visu ieved no Krievijas. Jājautā, kāda jēga ir dibināt nacionālās republikas teritorijā tādas rūpnīcas, ja nu vienīgi palielināt krievu iedzīvotāju skaitu, lai tie būtu vairākumā, un tad kādā jaukā dienā, balstoties uz šo vairākumu, paziņot par nacionālās savienotās republikas likvidēšanu.”

Vimpelis „Kolektīvam - uzvarētājam sociālistiskajā sacensībā par devītās piecades uzdevumu pirmstermiņa izpildi. VEF”.

2.3. MIGRĀCIJA UN RUSIFIKĀCIJA

PSRS īstenotās politikas rezultātā Latvijā ieradās un apmetās uz dzīvi 850 000 cilvēku no citiem Padomju Savienības reģioniem, kas krasi izmainīja Latvijas iedzīvotāju nacionālo sastāvu. Svarīgākajās dzīves sfērās tika uzspiesta krievu valoda, un arvien vairāk pieauga rusifikācijas, jeb pārkrievošanas draudi. Mazākumtautību kultūru attīstība PSRS nebija atļauta, bet krievu valodas un kultūras privilģēto stāvokli oficiālajā ideoloģijā dēvēja par internacionālismu. Iebraucēji izveidoja krieviski runājošu kopienu, kam latviešu valoda palika sveša. Vienlaikus gandrīz 90% latviešu 1980. gadu beigās prata krievu valodu, jo tā dominēja ikdienā un lietvedībā. Neraugoties uz oficiāli sludināto „padomju tautu” draudzību un vienotību, vietējās valodas un kultūras nepārzināšana, atšķirības mentalitātē un dzīves veidā, veicināja tālejošas nesaskaņas Latvijas pamatiedzīvotāju un no citām PSRS republikām iebraukušo cilvēku starpā.

Latvijas pamatnācijas lielums no 75% 1935. gadā saruka līdz 52% 1989. gadā. Latviešu īpatsvars Rīgā un citās lielākajās pilsētās kļuva mazāks par pusi un tuvi bija draudi latviešiem kļūt par minoritāti pašiem savā zemē. Iebraukšana no citām PSRS republikām notika gan organizēti, gan stihiski. Neorganizēti visbiežāk iebrauca laucinieki, kas bēga no kolhozu nabadzības. Viņi strādāja mazkvalificētus darbus un bieži dzīvoja nožēlojamos apstākļos. Organizēti ievestie strādnieki labiekārtotus dzīvokļus saņēma ātrāk nekā vietējie iedzīvotāji. PSRS industrializācijas politika Latvijā un ar to saistītā imigrācija līdzinājās kolonizācijai, jo Maskava pārmainīja iedzīvotāju sastāvu ievēdot un noņemot Latvijā privilģētus kolonistus, ieviesa savu pārvaldes un saimniekošanas sistēmu, savā labā izmantoja vietējās dabas bagātības un darbaspēku, uzspieda krievu valodu un kultūru, tātad faktiski likvidēja Latvijas suverenitāti.

MIGRĀCIJA UN ETNISKĀ SASTĀVA IZMAIŅAS LATVIJĀ. 1935.-1989. G.

GADS	LATVIEŠI	CITAS TAUTĪBAS
1935	76,9 %	23,1 %
1959	62,0 %	38,0 %
1970	56,8%	43,2 %
1979	53,7%	46,3 %
1989	52,7%	47,3 %

Skolēni pasākuma laikā vispārizglītojošā mācību iestādē. Aizmugurē plakāts ar uzrakstu: „Krievu valodu es mācītos tikai tamdēļ vien, ka tajā runāja Ļeņins”.

IZVILKUMS NO LATVIJAS 17 KOMUNISTU VĒSTULES
ITĀLIJAS, RUMĀNIJAS, FRANCIJAS UN DIENVIDSLĀVIJAS
KOMUNISTISKO PARTIJU VADĪTĀJIEM. 1971. G.

„[...] Piespiedu asimilācijas programma. Kādi ir šīs programmas galvenie virzieni, kādā veidā to realizē? [...].

4) lai veicinātu masveidīgu krievu, ukraiņu un baltkrievu ieplūšanu republikā, Latvijā sāka izvietot dažādus vissavienības, starprepublikāniskus un zonālus orgānus. Sāka celt lielus jaunus rūpniecības uzņēmumus un paplašināt esošos, kaut gan saimnieciska mērķtiecība neko tamlīdzīgu neprasija. Uzņēmumu celtniekus savervēja organizēti ārpus republikas robežām un atveda šurp, izejvielas iveda no Urāliem vai Donbasa (t.i., no 3-4 tūkstošu kilometru attāluma), tāpat iveda speciālistus un strādniekus, bet produkciju izveda no republikas. Šādos nolūkos Rīgā uzcēla dīzeļu rūpnīcu, autoelektroaparātu rūpnīcu, hidraulisko aparātu rūpnīcu un turbīnu fabriku; [...] Burtiski katrā rajona pilsētā uzceltas vai tiek celtas lielas rūpnīcas. Celtniekus, speciālistus un ražošanas strādniekus iaved, bet produkciju izsūta pa visu Padomju Savienību. [...].

Šādas politikas rezultātā Rīgā katru gadu uz pastāvīgu dzīvi pierakstās 20 - 25.000 ieceļotāju. Kopīgais Rīgas iedzīvotāju skaits palielinājies 2,5 reizes, bet latviešu atlicis tikai 45 % 1959. gadā un 40% 1970. gadā. Latvijā 1959. gadā bija 62% latviešu, bet 1972. gadā 57 % [...].

6) Vietējo iedzīvotāju pārpludināšana ar ienācēju krievu, baltkrievu un ukraiņu masām izpaužas arī lielu militāru un robežas garnizonu izvietojumā Latvijā un desmitiem lielu sanatoriju, atpūtas namu un vissavienības nozīmes tūrisma bāžu celtniecībā Latvijā. Rīgas jūrmalā jau tagad ir pārvērsta par vissavienības nozīmes kūrortu, vietējo iedzīvotāju tur gandrīz vairs nav. [...].

Ir veseli resori, kur latviešu ir ļoti maz. Piemēram,

iekšlietu ministrijas sistēmā Rīgā strādā apmēram 1.500 darbinieki, bet tikai ap 300 no viņiem ir latvieši. Vairāk kā puse no tirdzniecības darbiniekiem (51%) neprot latviski un vadošajā sastāvā ir tikai 29% latviešu. Ap 65% ārstu, kas strādā pilsētas ārstniecības iestādēs, neprot latviski un šī iemesla dēļ bieži izdara rupjas kļūdas [...].

Atrisinot pirmo galveno uzdevumu - nelatviešu iedzīvotāju skaita palielināšanu republikā - vienlaikus rada apstākļus otrā galvenā uzdevuma atrisināšanai: pakāpeniski pārkrievināt visu dzīvi Latvijā, asimilējot latviešus. Lai sasniegtu šo mērķi, ticis un tiek darīts sekojošais:

1) Apmierina ienācēju prasības palielināt radio un televīzijas pārraides krievu valodā. Šādā kārtā apmēram divas trešdaļas no republikas radio un televīzijas pārraidēm ir krievu valodā.

2) Lai gan Latvijā saņem visus vissavienības laikrakstus, žurnālus un grāmatas, apmēram pusi no Latvijas periodiskajiem izdevumiem iespējā krievu valodā. Latvijā trūkst papīra latviešu rakstnieku darbu un skolas grāmatu izdošanai, bet pār spīti tam šeit izdod krievu rakstnieku darbus un skolas grāmatas krievu valodā.

3) Visa lietu kārtošana republikas, pilsētu, rajonu un lielākajā daļā vietējo organizāciju, tāpat visos uzņēmumos, notiek krievu valodā.

4) Izņemot tādus kolektīvus kā latviešu laikrakstu un žurnālu redakcijas, latviešu teātra un mācību iestādes, un daļēji kolhozus, visas sanāksmes arī notiek krievu valodā. Ja kolektīvā ir viens krievs, tad viņš pieprasa, lai sapulce notiek krievu valodā, un viņa prasību izpilda. Ja to nedara, tad kolektīvu vairo nacionālismā.

5) Pilsētās un uz laukiem nodibinātas un turpina pastāvēt tā sauktās apvienotās skolas, bērnudārzi un bērnu nami. Praktiski tas nozīmē, ka bērnu dārzi, nami un skolas ar krievu mācību valodu palikuši

tādi paši kā agrāk, bet visās minētās iestādēs un skolās ar latviešu mācību valodu izveidotas krievu grupas un klases. [...].

6) Visās vidējās speciālās un augstākās mācības iestādēs ir plūsmas ar krievu valodu kā mācību valodu. [...].”

Dzīvojamā namu celtniecība Purvciemā, Rīgā. 1981. gads.

Jaunais mikrorajons Āgenskalna Priedes.

Комуналā dzīvokļa ieejas durvis ar iedzīvotāju uzvārdu plāksnītēm. Rīga, 1960. gadi.

Rīgas frizētavas Nr. 173 izkārtne latviešu un krievu valodā. 1980. gadi.

Rūpnīcas Radiotehnika jaunais korpuss Imantā, Rīgā.

IZVĪLKUMS NO PADOMJU SAVIENĪBAS KOMUNISTISKĀS PARTIJAS PROGRAMMAS. 1961. G.

„Komunisma plašā celtniecība iezīmē nacionālo attiecību attīstībā Padomju Savienībā jaunu posmu, ko raksturo tas, ka nācījas vēl vairāk tuvinās un tiek sasniegta to pilnīga vienība. [..]

Krievu valoda ir kļuvusi visām PSRS tautām par starpnāciju satiksmes un sadarbības kopējo valodu. [..] Nav pieļaujamas itin nekādas nacionālās savrupības izpausmes dažādu tautību darbinieku audzināšanā un nodarbināšanā padomju republikās. Nacionālisma izpausmju likvidēšana atbilst visu PSRS nāciju un tautību interesēm. [..]”

IZVĪLKUMS NO G. ASTRAS PĒDĒJĀ VĀRDA LATVIJAS PSR AUGSTĀKAJĀ TIESĀ. 1983. G. 15. DECEMBRIS.

„[..] Mūsu skaistā, dzimtā un bagātā valoda tiek izspiesta no sapulcēm, kabinetiem, iestādēm, lozungiem, ka tā aizvien vairāk tiek noplicināta un izkropļota.

Man sāp, un es jūtos pazemots, kad redzu, ka aiz milzīgiem un spožiem burtiem augstu virs rūpnīcas *Straume*, ražošanas apvienību VEF un RER fasādēm slēpjas viens vienīgs krieviskums: rīkojumi, pavēles, informējoši uzraksti, lozungi, tehniskā dokumentācija - viss ir krieviski.

Man sāp, un es jūtos pazemots, kad man jākonstatē, ka manai dzimtajai valodai jāieraujas rezervātos - Brīvdabas muzejā, uz dažu teātru skatuvēm, masu informācijas darbībā. Un arī tur to lēni un pārliecinoši atspiež dižā krievu mēle.

Man sāp, un es jūtos pazemots, kad man jākonstatē, ka lielum lielais vairākums Latvijā dzimušo un augošo krievu nemācās un negrib prast latviešu valodu, ka vidusskolas absolventam krievam latviešu valoda ir nienu un nīrgāšanās objekts un neviens eksaminators šīs valodas prašanu no krievu skolēna neprasa, bet latviešu skolēnam krievu valodās prašana ir pilnīgi obligāta. [..]

Dzīli apvainots un pazemots es jūtos tad, kad man veikalā, iestādē, transporta līdzeklī vai citā Latvijas sabiedriskā vietā jāsaduras ik uz soļa ar augstprātīgu, šovinistisku attieksmi pret manu valodu. Labākajā gadījumā jādzird: Čego? Čego? *Po russki!* [Ko? Ko? Runā krieviski!].”

2.4. PADOMJU IDEOLOĢIJAS UZSPIEŠANA

Izglītība no bērnudārza līdz augstskolai bija vērsta uz komunistiskās ideoloģijas apgūšanu. Politiskai audzināšanai kalpoja arī komunistiskās jauniešu organizācijas – oktobrēni (7-9 g.v.), pionieri (10-14 g.v.), komjaunatne (14-28 g.v.). Stagnācijas gados iestāšanās tajās faktiski bija obligāta. Bērniem stāstīja, ka viņi dzīvo vislaimīgākajā, visbrīvākajā zemē, bet ārzemēs strādniekus apspiež, turklāt Rietumu valstis vēlas iznīcināt PSRS un gatavojas kodolkaram. Partijas vadītāja kults pēc Staļina nāves mazinājās, tomēr Brežņeva sacerējumi bija skolās obligātās mācību literatūras sarakstā. Īpašās stundās – politinformācijā un sabiedrības mācībā – bija jāstudē partijas kongresu materiāli un partijas vadītāju runas. Augstskolās neatkarīgi no specialitātes visiem obligātie priekšmeti bija „zinātniskais komunisms” un „politekonomija”, kuros bija apkopotas komunistiskās dogmas. Jaunatnē centās ieaudzināt kolektīvismu un uzpurēšanas komunistisko ideju labā. Notika masveidīga reliģijas apkarošana un ierobežošana, vienlaikus propagandējot ateismu. Tika noliegta arī pirmskara Latvijas Republikas kultūrvēsturiskās vērtības.

Padomju patriotisma audzināšanā būtiska loma bija Lielajam Tēvijai karam (1941-1945) un PSRS uzvarai pār Vāciju. Nemitīgi uzsvēra PSRS pārākumu pār citām valstīm. Vēsturē īpaši izcēla šķiru cīņu, strādnieku revolucionāro darbību, partijas kongresus un krievu tautas sasniegumus. Izglītības sistēma un komunistiskās jauniešu organizācijas bija piesātinātas ar militarismu. Masīvā propaganda uz daudziem iedarbojās, veidojot nekritiskus komunistiskās ideoloģijas piekritējus. Citi jau pusaudža vecumā saprata plaisu starp propagandu un realitāti un izveidoja skeptisku attieksmi pret to, tomēr no oficiālās propagandas krasi atšķirīgu viedokli izveidot kavēja alternatīva informācijas nepieejamība.

DAĻA NO PADOMJU LAIKĀ PĀRDĒVĒTAJĀM IELĀM RĪGĀ. 1950. G.

IELAS NOSAUKUMS LATVIJAS REPUBLIKĀ	IELAS NOSAUKUMS LATVIJAS PSR
11. novembra krastmala	Komjaunatnes krastmala
Aspazijas bulvāris un Basteja bulvāris	Padomju bulvāris
Brīvības iela	Ļeņina iela
Bruņinieku iela	Sarkanarmijas iela
Doma laukums	17. jūnija laukums
Elizabetes iela	Sergeja Kirova iela
Ģertrūdes iela	Kārļa Marksa iela
Oskara Kalpaka bulvāris	Komunāru bulvāris
Marijas iela	Aleksandra Suvorova iela
Matīsa iela	Revolūcijas iela
Pils laukums	Pionieru laukums
Stabu iela	Fridriha Engelsa iela
Tērbatas iela	Pētera Stučkas iela
Krišjāņa Valdemāra iela	Maksima Gorkija iela

IZVILKUMS NO LATVIJAS PSR MINISTRU PADOMES LĒMUMA NR. 288 PAR LATVIJAS PSR TERITORIJĀ ESOŠO KLOSTERU LIKVIDĀCIJU. 1959. G. 20. MAIJS.

„[...] Likvidēt:

- R[omas] katoļu baznīcas „Marijāņu” kongregācijas vīriešu klosteri, kas atrodas Viļānu pilsētā;
- R[omas] katoļu baznīcas „Nabadzīgā Jēzus bērniņa” kongregācijas sievietes klosteri, kas atrodas Aglonā Preiļu rajonā;
- pareizticīgo „Trīsvienības Sergija” sievietes klosteri Rīgā un tā nodaļu Jelgavas rajona Valgundes ciema padomē. [...]”

1950

Pulkveža Oskara Kalpaka piemiņas vietas nopostīšana Airītēs.

Atklāts pieminekļis Vladimiram Ļeņinam. Brīvības iela pārdēvēta par Ļeņina ielu.

1959

Neoficiāli aizliegti Līgo svētki.

1962

Atklāts pieminekļis Pēterim Stučkam.

1963

Slēgta Rīgas Kristus piedzimšanas katedrāle.

Izpostītā Latvijas Bruņoto spēku pirmā komandiera pulkveža Oskara Kalpaka piemiņas vieta Airītēs.

Latvijas Valsts prezidenta Jāņa Čakstes kapa vieta ar tai speciāli priekšā aizaudzētiem kokiem Rīgas Meža kapos. 1970. gadi.

Mātes Latvijas tēls Rīgas Brāļu kapos ar Latvijas PSR karogu šūnakmenī iekaltās krusta zīmes vietā.

1967

Izveidots Salaspils memoriālais ansamblis.

1969

Slēgta Rīgas Anglikāņu Svētā Pestītāja baznīca.

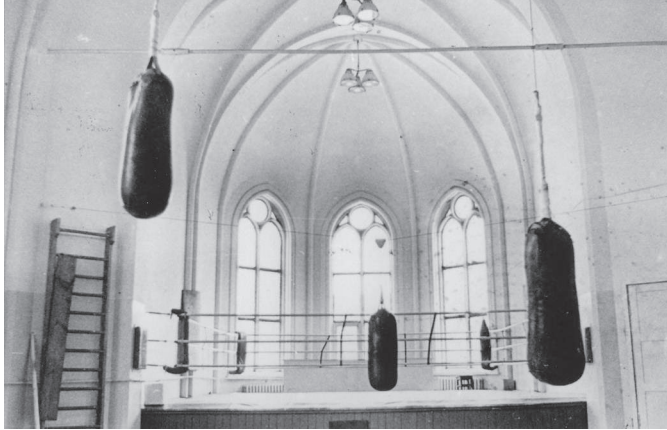
1970

Balto krustu nolīdzināšana Rīgas Meža kapos.

1985

Atklāts Latviešu sarkano strēlnieku muzejs Rīgā.

Atklāts piemineklis „Padomju armijas karavīriem - Padomju Latvijas un Rīgas atbrīvotājiem no vācu fašistiskajiem iebrucējiem” Uzvaras parkā Pārdaugavā.

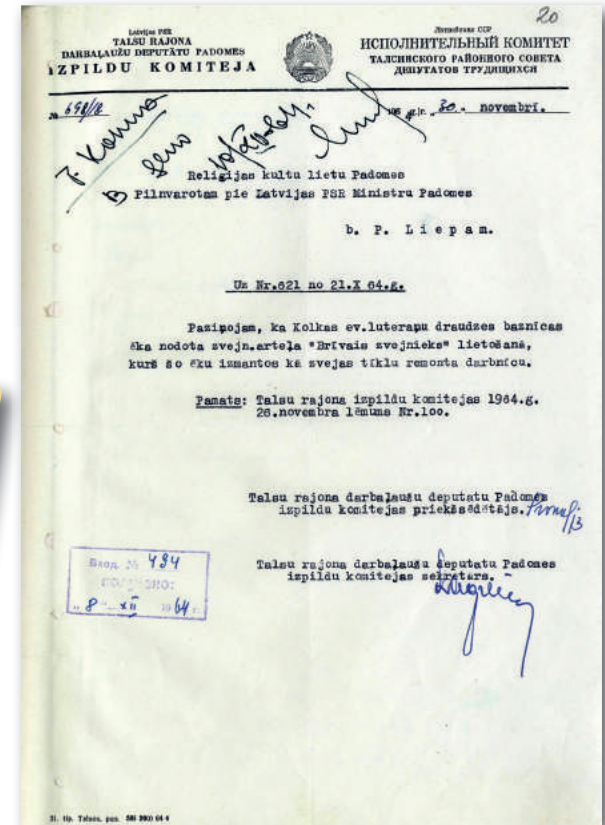
Slēgtajā Daugavpils evaņģēliskās luterāņu draudzes baznīcā iekārtota boksa zāle.

Slēgtajā Rīgas Kristus piedzimšanas katedrālē ierīkotais Planetārijs.

Ateisma propagandas izdevumi par reliģijas kaitīgumu.

Talsu rajona izpildkomitejas paziņojums par zvejnieku arteļa Brīvais zvejnieks zvejas tīklu remonta darbnīcas ierīkošanu Kolka evaņģēliskās luterāņu draudzes baznīcas ēkā. 1964. gada 30. novembris.

IZVILKUMS NO LKP RĪGAS PIĻSĒTAS KOMITEJAS LĒMUMA „PAR ATEISTISKĀS AUDZINĀŠANAS PASTIPRINĀŠANU”. 1981. G. 3. NOVEMBRIS.

„[...] Partijas rajonu komitejām, visām partijas pirmorganizācijām vispusīgi un dziļi izanalizēt ateistiskā darba kvalitāti un efektivitāti katrā darba kolektīvā, mācību iestādē, dzīvesvietā. Līdz 1982. gada 1. martam izstrādāt un 1982.-1985. gadā veikt konkrētu pasākumu plānus darbaļaužu un visu iedzīvotāju ateistiskās audzināšanas pastiprināšanā. Partijas pirmorganizācijām strādāt pie ateistiskās audzināšanas sistēmas izveides. Ateistisko darbu veikt ar pārliecināšanas metodi, izmantojot idejiski politiskās iedarbības daudzveidīgās formas un līdzekļus, pievēršot sevišķu uzmanību individuālajam darbam ar ticīgajiem. Nodrošināt, lai katrs komunisti izpilda PSKP statūtu prasības – apņēmīgi cīnīties ar reliģiskajiem aizspriedumiem. [...]”

Latvijas PSR ģerbonis, karogs un himna.

Oktobrēna nozīmīte.

Pioniera nozīmīte.

Komjaunieša nozīmīte.

Oktobrēnu uzņemšana pionieru organizācijā Latviešu sarkano strēlnieku muzejā Rīgā. 1970. gadu sākums.

Pionieri militārās apmācības nodarbībā.

Tramvaju depo ar propagandas plakātu „Partijas plāni - tautas plāni”.

NIKITA HRUŠČOVŠ. „PAR PSKP PROGRAMMU”. 1961. G.
„PSRS izveidojusies jauna vēsturiska cilvēku kopība - padomju tauta, kas aptver dažādas tautības ar kopējām raksturīgām iezīmēm. Viņām ir kopēja sociālistiskā Dzimtene - PSRS, kopēja ekonomiskā bāze - sociālistiskā saimniecība, kopēja sociāli šķiriskā struktūra, kopējs pasaules uzskats - marksisms-ļeņinisms, kopējs mērķis - komunisma uzcelšana, daudz kopēju iezīmju garīgajā apveidā, psiholoģijā.”

PSKP XXVII KONGRESA MATERIĀLI. 1986. G.
„Viena no svarīgākajām internacionālizācijas procesa izpausmēm Padomju Savienībā ir tā, ka ir izveidojusies jauna vēsturiska cilvēku kopība - padomju tauta. [...] Padomju tauta pastāv kā kvalitatīvi jauna sociālā un internacionālā kopība, ko saliedē ekonomisko interešu, ideoloģijas un politisko mērķu vienotība.”

3. DZĪVE LATVIJAS PSR: INDIVIDUĀLĀ UN KOLEKTĪVĀ PIEREDZE

PSRS pārvaldes sistēma, it īpaši 1970.-80. gados, saviem iedzīvotājiem spēja nodrošināt dzīves līmeņa minimumu – lētu, bet bieži nekvalitatīvu produkciju, bezmaksas izglītības un medicīniskās aprūpes sistēmu, kas it kā liecināja par pārtikušu sabiedrību padomju valstī. Tomēr kopumā dzīves līmenis PSRS bija daudz zemāks nekā attīstītajās Rietumu valstīs. Padomju tirgu raksturoja blata un „zemletes” sistēma, preču trūkums un garas rindas to parādīšanās brīdī, daudzi cilvēki bija spiesti dzīvot komunālos dzīvokļos, gadiem ilgi bija jāgaida uz iespēju pārcelties uz jaunu dzīvokli vai iegādāties automašīnu, gandrīz neiespējami bija doties ārzemju braucienos uz Rietumiem.

PSRS iedzīvotājiem tika uzspiesta komunistiskā audzināšana, kristīgās ticības noliegšana, domas brīvību ierobežoja cenzūra, plaši izplatīta bija dubultmorāle, ko sekmēja būtiskas atšķirības starp oficiālo padomju ideoloģiju un dzīves realitāti. Vispārējās kontroles un komunistiskā režīma žņaugos kultūra kļuva par nozīmīgu sabiedrības pašapliecināšanās līdzekli. Gandrīz vienīgā iespēja „starp rindām” paust tautas nacionālos centienus un neapmierinātību ar pastāvošo iekārtu bija caur kultūru.

Cilvēku rinda pie tipiska padomju laika veikala.

1.maija demonstrācijā Rīgā. 1982. gads.

Aknīstes graudu pieņemšanas punkts. 1947. gada rudens.

Kāzu otrā diena.
Puzes pagasts, 1960.
gads.

DZEJNIECES MĀRAS ZĀLĪTES ATMIŅAS PAR IESTĀŠANOS KOMUNISTISKAJĀ PARTIJĀ.

„[Tas [iestāšanās partijā] man ir uz sirdsapziņas. No savas vecmamma es to slēpu, jo man bija kauns. Un mieles. Bija strupcelšs, es pieņēmu spēles noteikumus, lai nebūtu ārā. Ar prātu to attaisnoju, bet sirds dziļumos nevaru samierināties līdz šim brīdim.”

DZEJNIEKA MĀRA ČAKLĀ ATMIŅAS PAR STUDIJU GADIEM.

„Mēs neviens nebijām iz nomenklatūras dziļēm, tāpēc sapratām uzreiz, ka tas, kas mums tiek un tiks mācīts, ir vien leduskalna redzamā daļa, ka daudz kas ir pavisam citos kambaros un mūsu pienākums ir to sadabūt un iegūt savā rīcībā. Diezgan ātri arī uzzinājām, kur un kas ir sadabājams.”

Atpūtnieki
Rīgas
Jūrmalā.
1985. gads.

EKONOMISTA JĀŅA ĀBOLTIŅA ATMIŅAS PAR VĒLĪNĀ PADOMJU PERIODA BLATA SISTĒMU.

„Mūsu republikai bija arī citi līdzekļi, lai panāktu daļtāju labvēlību - Jūrmalas krogi un sanatorijas. Vismaz manas karjeras laikā pilsētas priekšsēdētāja vietniekiem bija sastādīts grafiks, kad, cikos un ar kādu Maskavas priekšnieku, kas atpūtās Jūrmalā, jāiet uz krogu. Pateicoties tādai pazīšanās un iebarošanas sistēmai, mēs dabūjām pilsētas saimniecībai gandrīz visu, ko Maskava varēja dot.”

RAKSTNIECES SKAIDRĪTES KALDUPES ATMIŅAS PAR PADOMJU IDEOLOĢIJAS UZSPIEŠANU.

„Paņēmienu, kā izdabūt no dzejnieka aktuālās tēmas, ir daudzveidīgi. Visvairāk iedarbojas brīdinājumi, ka krājums neiznāks, to npublicēs, ja nebūs šodienas padomju dzīves slavinājuma. Skumju un bēdu vārdi ir visbīstamākie. Redaktore Milda Paula, kas rediģēja manas pasakas, brīnījās, kā var skumt, ja visapkārt bezgala laimīga padomju dzīve. Es gan redzēju kaut ko pavisam citu. Sapratu arī to, ka mani kritizēt redaktoriem ir viegli. [..] Es aizbēgu no literatūras, es tomēr smagi pārdzīvoju pazemojumus, kas pēc manām domām man ļoti bieži tika uzkrauti nepelnīti.”

UZŅĒMĒJA GEORGA LANSMAŅA ATMIŅAS PAR DZĪVI PADOMJU LAIKĀ.

„No vienas puses, bija sadzīviskas grūtības - rindas veikalos pēc desām, pēc „suņa prieka”. Bet, no otras puses, bija studentu dzīve, traktības. [..] Šis laiks asociējās ar Brežņeva režīma agonijas sākumu, taču režīms bija nežēlīgs. Šajā laikā sākās agresija Afganistānā, klausījāmies arī rietumu radio stacijas. Tādēļ tas bija laiks, kad iekšēji tika pārvērtētas vērtības, taču ārēji tas neparādījās. Jo tomēr neviens necerēja, ka būs tāda atmoda. Iekšēji bija brīvības sajūta, vēl jo vairāk mums, studentiem, dzīvojot vairāk savā pasaulē, klausoties mūziku. Taču augstskolā bija arī tādas lietas kā kara katedra, kas mūs iemeta drausmīgajā realitātē. Kara katedrā bija tā sausmīgā sajūta, jo daudzi studenti tika no augstskolas iesaukti armijā. [..] Lolaik Latvijā bija it kā ārēja labklājība, PSRS uzskatīja, ka Latvija - tas ir „sovetiskij zapad” [padomju rietumi]. No otras puses, cilvēkiem bija bezcerība. Visi dzīvoja ar divām sejām, pretrunās. Bija iekšēja mietpilsoniska dzīve, kas, iespējams, bija pat laba, jo tā saglabāja nāciju tagadējam laikam.”

4. LATVIJAS VALSTS KONTINUITĀTE UN TĀS UZTURĒŠANA

4.1. LATVIJAS NEATKARĪBAS CENTIENI OKUPĒTAJĀ LATVIJĀ

Jau Otrā pasaules kara noslēgumā Latvijā sāka veidoties bruņota pretošanās kustība pret PSRS. Par partizāniem kļuva cilvēki, kuri vēlējās atgūt Latvijas neatkarību vai kam draudēja arests. Pēc 1945. gada 8. maija nacionālo partizānu rindas papildināja latviešu leģionāri. Viņi, tāpat kā liela daļa Latvijas sabiedrības, uzskatīja, ka starp Rietumu valstīm un PSRS drīzumā sāksies karš. Partizāni ticēja, ka tad, līdzīgi kā 1918.-1920. g. Brīvības cīņās, izdosies ar ieročiem izcīnīt Latvijas neatkarību. Savas darbības laikā nacionālie partizāni ieņēma vismaz 40 Latvijas pagastu centrus, uz laiku paralizējot padomju varas darbību. Sadursmju laikā vai arī no slēpņiem nogalināja 370 čekas karaspēka virsniekus un karavīrus, 735 *istrebiteļus*, kā arī 1070 komunistu režīma kolaborantus. Kopumā partizānu kustībā Latvijā piedalījās 12 000-13 000 cilvēki. Bruņotā cīņa Latvijā turpinājās līdz 1956. gadam.

Vēlāk stagnācijas gados drosmīgākie patrioti arī turpināja paust latviešu tautas pašnoteikšanās centienus – izplatīja nacionāla satura proklamācijas, glabāja un popularizēja pirmskara Latvijā un Rietumos izdotās grāmatas un citas latviešu kultūras vērtības. Protestējot pret pastāvošo režīmu, cilvēki norāva vai sabojāja PSRS un LPSR karogus, dažādās vietās parādījās pretpadomju uzraksti, jaunieši atteicās dienēt Padomju armijā. Neskatoties uz speciāli uzstādītiem radiosignālu traucēšanas raidītājiem, daudzi klausījās latviešu valodā skanošo „Amerikas Balsi”, „Brīvo Eiropu” un citus Rietumu raidījumus. Arvien masveidīgāka kļuva svecīšu nolikšana pie Latvijas Valsts prezidenta Jāņa Čakstes kapa pieminekļa un citiem brīvības simboliem mirušo piemiņas dienā Rīgas Meža kapos un citur Latvijā.

1960.-1970. gados PSRS attīstījās citādi domājošo – disidentu kustība, kas iestājās par vispārējo cilvēktiesību ievērošanu un lielāku demokrātisko brīvību ieviešanu. Latvijā disidentu kustībai bija arī nacionālās pretošanās raksturs. Pazīstamākie latviešu disidenti un politeslodzītie bija Gunārs Astra, Ints Cālītis, Lidija Lasmane-Doroņina, Knuts Skujenieks un citi. Viņu „grēki” bija aizliegtās ārzemju literatūras un citu PSRS disidentu darbu izplatīšana, patiesības paušana par Latvijas vēsturi un protestēšana pret Latvijas okupāciju. 1983. gadā daudzus no viņiem atkārtoti apcietināja un ieslodzīja soda nometnēs, bet citus brīdināja un pakļāva izsekošanai. Vairākus gadu desmitus atrodoties PSRS sastāvā, latvieši pielāgojās uzspiestajai padomju ideoloģijai, bet saglabāja nacionālo identitāti un alkas pēc brīvības.

Latvijas Tēvzemes Sargu (partizānu) apvienības (LTS(p)A) apbalvojuma „Kalpaka krusta” zīmējums. 1945. gads.

IZVILKUMS NO LTS(P)A STATŪTIEM. 1945. GADA JŪLIJS.

„[...] Latvijas Tēvzemes Sargu (partizānu) Apvienība stāda sev par mērķi:

1. Atjaunot Latvijas kā nacionāli neatkarīgas demokrātiskas valsts starptautiskās tiesības, atgūstot latviešu tautai brīvību un nacionālo neatkarību, ko 1940. gadā tai ar viltu un brutālu varu laupīja iebrukušais Padomju Savienības karaspēks.
2. Nodibināt Latvijas pagaidu nacionālo padomi, tajā iesaistot visas latviešu tautas pārstāvjus no visiem valsts novadiem.
3. Nākt ar saviem priekšlikumiem un ierosinājumiem Pagaidu nacionālā padomē par Pagaidu nacionāli neatkarīgas demokrātiskas Latvijas valsts valdības sastādīšanu un Satversmes izstrādāšanu.
4. Prasīt no Nacionāli neatkarīgās demokrātiskās Latvijas valsts valdības atbildību tautas, sirdsapziņas un Dieva priekšā, saistot valdības darbu ar tautas interesēm, tā iegūstot tās uzticamību un līdzdarbību.
5. Izlietot visus rīcībā esošos spēkus un līdzekļus sprauto mērķu ātrākai sasniegšanai. [...]”

PSRS KONSTITŪCIJAS 50. PANTS. 1977. G.

„Atbilstoši tautas interesēm un sociālistiskās iekārtas nostiprināšanas un attīstīšanas nolūkā PSRS pilsoņiem garantē vārdā, preses, sapulču, mitiņu, ielas gājieni un demonstrāciju brīvību. Šīs politiskās brīvības tiek nodrošinātas, nododot darbaļaudīm un to organizācijām sabiedriskās ēkas, ielas un laukumus, plaši izplatot informāciju, radot iespējas izmantot presi, televīziju un radio.”

1944

1944. G. VASARA -
1956. G. OKTOBRIS

Latviešu nacionālo partizānu karš pret PSRS okupācijas režīmu.

1945

2.-3. MARTS

latviešu nacionālo partizānu Stompaku kauja Latgalē.

24. DECEMBRIS

Latviešu nacionālo partizānu Kabiles kauja Kurzemē.

1950-1951

T.s. „Franču grupas” darbība.

1963

4./5. DECEMBRIS

Bruno Javoišs uzvelk Latvijas nacionālo karogu Rīgas Radiofona tornī.

1974

Latvijas Neatkarības kustības izveidošana.

Pēteris Čevera („Pēteris”) nacionālo partizānu grupa Talsu apriņķa Vandzenes pagastā. 1950. gada ziema.

Ziemeļvidzemes nacionālo partizānu komandieris Kārlis Mūsiņš („Kārlis”). 1942. gads.

KĀRLIS MŪSIŅŠ (1919-1955)

Dzimis 1919. gadā. 1941. gada rudenī brīvprātīgi iestājies 16. (Zemgales) latviešu kārtības dienesta bataljonā. 1943.-1945. gadā cīnās latviešu leģionā. 19. latviešu ieroču-SS divīzijas 42. grenadieru pulka rotas komandieris, dienesta pakāpe – leitnants. Apbalvots ar 1. un 2. šķiras Dzelzs krustu un Vācu krustu zeltā. No 1945. gada maija nacionālo partizānu grupas komandieris Kurzemē, vēlāk Valkas apriņķī Ziemeļvidzemē. Čekas sagūstīts 1953. gada 27. septembrī, notiesāts, piespriests augstākais soda mērs. Nošauts 1955. gada 2. jūnijā Butirku cietumā Maskavā.

Atjaunotais nacionālo partizānu bunkurs Īles pagastā; bunkura atklāšana 2009. gadā.

IZRAKSTS NO K. MŪSIŅA TIESAŠ SĒDES PROTOKOLA.

1954. G. 22.-25. NOVEMBRIS.

„Jautājums: Kāpēc, Jūs, būdams pēc izcelsmes strādnieks, tik ilgi cīnījāties pret padomju varu?”

Atbilde: Kad 1940. gadā Rīgā ienāca padomju tanki, es jutos tieši tāpat, kā justos jebkurš normāls padomju pilsonis, ja Maskavā vai Ļeņingradā būtu iegājuši vācu tanki. Tāpēc es padomju pasi necienīju, jo tā bija sasmērēta ar manu līdzcilvēku asinīm.”

1975-1983

Norisinās t.s. „Gaismas akcija”, informācijas vākšana un izplatīšana Rietumos par patieso situāciju padomju okupētajā Latvijā.

1979

23. AUGUSTS
46 Baltijas valstu un 9 Krievijas disidenti paraksta *Baltijas hartu*.

1980

Latvijas Neatkarības kustība un Latvijas Demokrātiskās jaunatnes komiteja izplata uzsaukumus par cilvēktiesību ievērošanu un Latvijas neatkarības atjaunošanu.

1983

15. DECEMBRIS
Gunāra Astras pēdējais vārds Latvijas PSR Augstākajā tiesā.

1986

10. JŪLIJS
Latvijas cilvēktiesību aizstāvēšanas grupas „Helsinki-86” izveidošana Liepājā.

ARTURA ŠTULBERGA, LEONA EDGARA ŽAKA UN EDVĪNA TREILIBA TALSOS IZKAISĪTĀS SKREJLAPĀS, IZPLATĪTAS KOPĀ AR UZ TELEFONA STABIEM UZKĀRTIEM PAŠU IZGATAVOTIEM LATVIJAS NACIONĀLAJĒM KARODŽIŅIEM.

1957. G. 18. NOVEMBRIS.

„Tautieši! Brīvību Latvijai! Nāvi komunismam! Nost asiņainos varmākas! Lai dzīvo brīva Latvija! Uz priekšu līdz galīgai uzvarai! Lai dzīvo 18. novembris - Latvijas atbrīvošanas diena! Uz priekšu!”

Birutas Geidānes izplatītās skrejlapas ar Latvijas nacionālā karoga simboliku un apliecinājumiem par valstiskās neatkarības atjaunošanas nepieciešamību. Dundaga, 1968. gada novembris.

IZVLKUMS NO LATVIJAS PSR VALSTS DROŠĪBAS KOMITEJAS PRIEKŠSĒDĒTĀJA ĢENERĀĻA LONGIŅA AVDJUKĒVIČA ZIŅOJUMA LKP CENTRĀLAJAI KOMITEJAI PAR MIRUŠO PIEMIŅAS DIENAS ATZĪMĒŠANU BRĀĻU UN MEŽA KĀPOS.

1967. G. 2. DECEMBRIS.

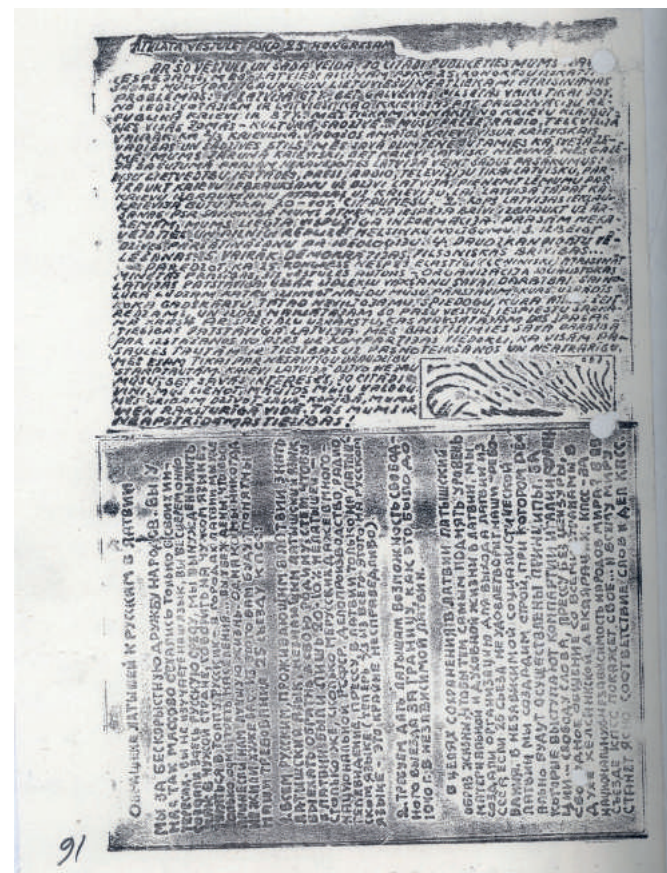
„[...]Apmeklētāju straume devās pie „Mātes” statujas Brāļu kapos, uz tā saucamo „balto krustu” rajonu 1. Meža kapos, kur vācu okupanti 1941. gadā apglabāja tā saucamos „čekas zvērību upurus” (patiesībā notvertos un nošautos vācu izpletņu lēcējus - diversantus) [tā tekstā - aut.], pie Čakstes, Meierovica, Baloža kapiem. Norādītajās vietās apmeklētāji demonstratīvi iededzināja simtiem svecišu un noļika ziedus, virknē gadījumu sarkan-balt-sarkanā krāšu šakartojumā - buržuāziskās Latvijas bijušā karoga krāsās [...]”

IZVLKUMS NO LATVIJAS PSR VDK PRIEKŠSĒDĒTĀJA L. AVDJUKĒVIČA SLEPENĀ ZIŅOJUMA „PAR DAŽIEM NACIONĀLISMA IZPAUSMES FAKTORIEM REPUBLIKĀ”. 1973. G. 12. APRĪLIS.

„Līdz pēdējam laikam, neskatoties uz lielajiem sasniegumiem komunisma celtniecībā, republikā turpina izpausties nacionālistiskās un cita veida naidīgas parādības, nesamazinās pretkrievu noskaņojums daļā iedzīvotāju. LPSR MP VDK atklājusi un pārtraukusi inteligences grupas naidīgo darbību, kas vērsta uz nacionālisma un pretkrievu noskaņojuma attīstīšanu, kadru sagatavošanu pretpadomju opozīcijai. Aktīvākie šā grupējuma locekļi veica organizatorisko darbu, iesaistot zināmas inteligences aprindas nacionālistiskā darbībā un izstrādājot tematiku sapulcēm, kuru satura pamatā bija nacionālisma ideju propaganda.”

Svecišu vakars Rīgas Brāļu kapos pie augstcilņa „Kritušie brāļi”. 1960. gadi.

Atklātā vēstule PSKP 25. kongresam. 1976. gads. Vēstule kā skrejlapa atrasta Rīgas, Jūrmalas, Jelgavas, Tukuma un Ogres dzīvokļu pastkastītēs. Tā rakstīta kā aicinājums PSKP 25. kongresam ar prasību pārtraukt rufifikāciju, imigrāciju, ievērot cilvēktiesības un demokratizēt valsti.

Žurnāla *Auseklis* atbildīgā redaktore Lidija Doroņina-Lasmane 1988. gada 17. maijā.

LIDIJA LASMANE-DOROŅINA (1925)

Dzimusi 1925. gadā. Arestēta 1946. gadā par nacionālo partizānu atbalstīšanu, 1970. gadā par pausto neapmierinātību ar PSRS intervenci Čehoslovākijā un 1983. gadā par pretpadomju aģitāciju un propagandu (uzturēja sakarus ar t.s. „Gaismas akcijas” organizatoriem, no kuriem saņēma uzsaukumus foto negatīvu veidā un deva tos attīstīt). Vienīgā Latvijas sieviete, kas par pretpadomju darbību notiesāta trīs reizes.

Gunārs Astra ieslodzītā tērpā. 1988. g.

GUNĀRS ASTRA (1931-1988)

Dzimis 1931. gadā. Arestēts 1961. gadā par pretpadomju aģitāciju - ārzemēs izdotu žurnālu lasīšanu, radiostacijas *Amerikas Balss* klausīšanos un sarunās ar darbabiedriem pausti uzskatiem, ka Latvija 1940. gadā tika okupēta. Līdz 1976. gadam atradās ieslodzījumā stingrā režīma ieslodzījuma nometnē Mordovijas APSR un Permas apgabala Krievijas FPSR. 1983. gadā otrreiz arestēts par „pretpadomju” literatūras (Džordža Orvela *1984*, Aleksandra Solžeņicina *Gulaga arhipelāgs* u.c.) glabāšanu un izplatīšanu. Sodīts ar brīvības atņemšanu uz septiņiem gadiem un ar noņemšanu uz pieciem gadiem. Atradies ieslodzījumā līdz 1988. gada 1. februārim. Miris tā paša gada 6. aprīlī Ļeņingradā.

IZVILKUMS NO IESLODZĪJUMĀ RAKSTĪTĀ L. LASMANES-DOROŅINAS IEŠNIEGUMA PSRS AUGSTĀKĀS PADOMES PREZIDIJAM. NOPRATINĀŠANAS PROTOKOLS. 1983. G.

„[...] Es piedzimu patstāvīgā valstī - neatkarīgā Latvijā, ticīga zemnieka ģimenē. Ieguva izglītību saskaņā ar manas valsts likumiem un garu. Manā jaunībā bija divi traģiski notikumi: padomju varas īstenotā manas tautas masveida izvešana 1941. gadā, un gestāpoviešu īstenotā vietējo ebreju masveida iznīcināšana 1942. gadā. Cietušo vidū bija mani skolasbiedri, mani tuvinieki un pazīstamie. Es sapratu, ka mana dzimtene kļuvusi par divu karojošu valstu arēnu. Pusotru gadu pēc kara visa mana ģimene, arī es, tika apcietināta „par Dzimtenes nodevību” (58.-1.a pants kopībā ar 17. p.) - kā bija teikts apsūdzībā, par sakariem ar „bandītiem”. Šie „bandīti” bija mana tēva paziņas, kam viņš sniedza palīdzību tieši tāpat, kā kara laikā viņš palīdzēja krievu bēgļiem, karagūstekņiem un visiem tiem, kas nokļuvuši nelaimē, tajā pašā laikā nekādi nenododot ne savū valsti, ne tautu. Un arī es neesmu tās nodevusi. Tomēr mani tiesāja (un notiesāja uz 5 gadiem) Baltijas kara apgabala kara tribunāls. Tiesa notika krievu valodā, kuru es toreiz nesapratu. Pēc tiesas mani ar varu aizveda no manas dzimtenes uz Urāliem, pēcāk - Vorkutu. 1951. gadā mani atbrīvoja - slimu, ar kavernām plaušās, taču, tā kā biju atstāta militārā izsūtījumā Komi APSR, dzimtenē varēju atgriezties tikai 1954. gadā pēc Staļina nāves un sakarā ar tām pozitīvām pārmaiņām, kas notika valstī. [...]”

IZVILKUMS NO G. ASTRAS PĒDĒJĀ VĀRDA LATVIJAS PSR AUGSTĀKAJĀ TIESĀ. 1983. G. 15. DECEMBRIS.

„[...] Kāds bija tiesiskais pamats Sarkanās armijas ienākšanai Latvijā [1940. gada] 17. jūnijā? Atbilde ir tikai viena: nekāds, ja par tādu neuzskata slepenos un noziedzīgos protokolus, kurus pievienoja PSRS-Vācijas līgumam. Ņemot vērā augstāk norādītos dokumentus - „Dekrētu par mieru”, Latvijas Satversmi un Latvijas-PSRS miera līgumu, ir nepieciešams izdarīt šādu secinājumu: 17. jūnija un 21. jūlija aktiem nebija tiesiska pamata. [...] Es ticu, ka šis laiks izgaiss kā jauns murgs. Tas dod man spēku šeit stāvēt un elpot. Mūsu tauta ir daudz cietusi un tādēļ iemācījusies un pārcietis arī šo tumšo laiku.”

PSRS KONSTITŪCIJAS 72. PANTS. 1977. G.

„Katrai savienotajai republikai saglabājas tiesības brīvi izstāties no PSRS.”

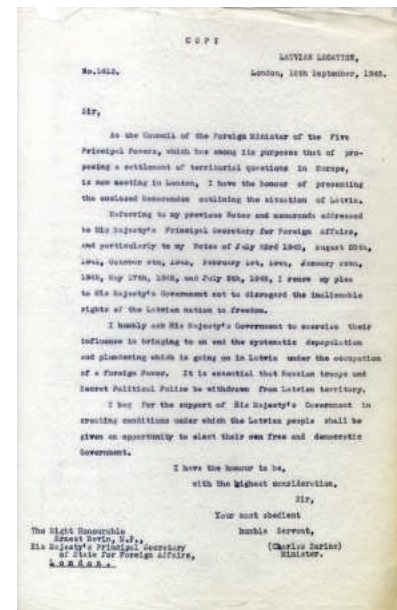
4.2. LATVIJAS VALSTS PĀRSTĀVJU UN TRIMDAS POLITISKĀS AKTIVITĀTES

Neraugoties uz faktiskās valstiskās neatkarības trūkumu, Latvija arī PSRS okupācijas apstākļos *de iure* turpināja pastāvēt kā starptautisko tiesību subjekts, kuras iekļaušanu PSRS par likumīgu neatzina daudzas pasaules valstis. Latvijas valsts vienīgie likumīgie pārstāvji bija tās diplomāti ārzemēs, kuri, tāpat kā trimdas politiskās organizācijas un to pārstāvji Rietumos centās aizstāvēt Latvijas intereses starptautiskajā arēnā. Trimdas latvieši atbalstīja Rietumu valstu īstenoto politiku, kas neatzina par likumīgu Latvijas Republikas okupāciju un inkorporāciju Padomju Savienībā. Latvijas inkorporāciju PSRS sastāvā neatzina 52 pasaules valstis. Vienlaikus trimdas latviešu politiskās organizācijas uzsvēra, ka to galvenais mērķis ir Latvijas neatkarības atjaunošana. Trimda arī aktīvi iestājās pret cilvēktiesību pārkāpumiem okupētajā Latvijā. Trimdas baltiešu organizācijas, tostarp BATUN jeb Baltiešu aicinājums Apvienotajām Nācijām, informēja pasaules sabiedrību par PSRS okupācijas varu noziegumiem pret Baltijas valstu iedzīvotājiem un viņu centieniem atgūt Igaunijas, Latvijas un Lietuvas neatkarību.

1950. gadu vidū izveidoja visus trimdas latviešu vienojošu organizāciju - Pasaules Brīvo Latviešu Apvienību (PBLA). Latviešu trimdinieki sadarbojās ar lietuviešu un igauņu trimdas politiskajām organizācijām. 1972. gada 18. novembrī nodibināja Pasaules Baltiešu apvienību. Liels trimdas baltiešu panākums bija 1975. gadā, kad Austrālijas valdība atsauca agrāko lēmumu *de iure* atzīt Baltijas valstu inkorporāciju PSRS. 1970.-1980. gados PBLA pārstāvji, tiekoties ar Eiropas Drošības un sadarbības konferences dalībniekiem, uzsvēra, ka īstu drošību Eiropā varēs sasniegt vienīgi tad, ja tiks novērsta atlikušās Otrā pasaules kara sekas - Baltijas okupācija. Apspriedēs politiķus informēja, ka okupācija notika Padomju Savienībai pārkāpjot starptautiskās tiesības un līgumus, un padomju režīms turpina neievērot iedzīvotāju cilvēktiesības. Trimdas konsekventā prasība Padomju Savienībai bija pildīt 1975. gada Eiropas Drošības un sadarbības apspriedes Helsinkos lēmumus cilvēktiesību jomā. 1985. gada Baltijas Brīvības un miera kuģa akcija sekmēja cilvēktiesību un demokrātijas prasību aktivizēšanos Latvijā 1986.-1987. gadā. 1995. gadā no Eiropas Drošības un sadarbības konferencēm izveidojās Eiropas Drošības un sadarbības organizācija jeb EDSO.

Latvijas Republikas diplomātiskā un konsulārā dienesta karogs. Lietots Latvijas sūtniecībā Vašingtonā.

Latvijas sūtnes Lielbritānijā, Latvijas Republikas diplomātiskā un konsulārā dienesta vadītāja ar ārkārtas pilnvarām Kārļa Zariņa memorands Lielbritānijas Ārlietu dienestam par Latvijas nācīgas tiesībām uz brīvību. 1945. gada 18. septembris.

Latvijas Republikas ārzemju pase. Izdots Latvijas sūtniecībā Londonā 1949. gadā.

1947

Latviešu nacionālā fonda (LNF) izveidošana Stokholmā.

1951

Amerikas Latviešu Apvienības (ALA) izveidošana Vašingtonā.

1954

Eiropas Latviešu Jaunatnes Apvienības (ELJA) izveidošana.

1955

Pasaules Brīvo Latviešu Apvienības (PBLA) izveidošana Londonā.

1957

Pieņemta Etlingenes deklarācija - ELJA vēstījums Latvijas jaunatnei visā pasaulē.

Plakāts *Latvieša stāja svešumā*. Frankfurte, 1947. g.

PLAKĀTS *LATVIEŠA STĀJA SVEŠUMĀ*.
FRANKFURTE, 1947. G.

„Tādēļ dabisko cilvēku tiesību vārdā mans pirmais pienākums svešumā ir cīnīties par latviešu tautas brīvību un Latvijas nākotni, kur un kā vien spēju, apzinoties savu atbildību neskaitāmu aizgājušo un nākošo paudžu priekšā.”

Latvieši demonstrācijā pret PSRS okupāciju Baltijas valstīs Cufenhauzenā (Zuffenhausen) Rietumvācijā 1949. gada 15. maijā.

Pastkartes, kurās attēlotas Latvijas, Lietuvas un Igaunijas okupācijas sekas un Atlantijas hartas neievērošana. 1947. gads.

Latviešu bēgļu Anglijā pretkomunistiska demonstrācija uz PSRS deportēto tautiešu piemiņai. Notingama, 1952. gada jūnijs.

1982

ASV prezidents Ronalds Reigans pasludina 14. jūniju par Baltiešu brīvības dienu.

1985

JŪLIJS
Baltijas Brīvības un miera kuģa brauciens un demonstrācijas Helsinkos un Stokholmā. Starptautiskais Baltijas tribunāls Kopenhāgenā apsūdz PSRS par tās noziegumiem pret Baltijas valstīm.

1968

26.-31. JŪLIJS
PSRS spiediena rezultātā aizliegtis Vispasaules Latviešu jaunatnes kongress Rietumberlinē. Kongress sākas 28. jūlijā Hanoverā.

1975

Austrālijas baltiešu demonstrācijas panāk Austrālijas valdības Baltijas valstu inkorporācijas PSRS *de iure* atzīšanas lēmuma atcelšanu.

EIROPAS LATVIEŠU JAUNATNES APVIENĪBAS 4. KONGRESA DEKLARĀCIJA LATVIJAS JAUNATNEI VISĀ PASAULĒ. 1957. G. 4. AUGUSTS.

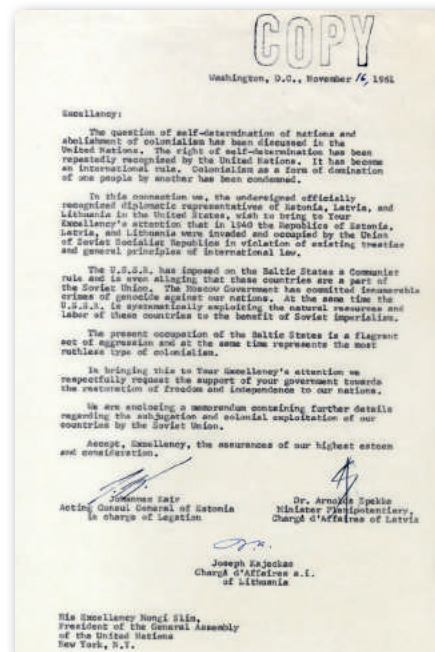
„Latvijas jaunatne! Jūs sveicina brīvās Eiropas latviešu jaunatnes kongress. Mēs esam izstrādājuši desmit pamattēzes mūsu valsts atjaunošanai. [...] Mēs ticam, ka šīs tēzes ir mūsu kopējo mērķu formulējums, jo - vienalga, kur mēs šodien esam, kas mēs esam un ko mēs darām - mēs esam viena un pašos pamatos vienota Latvijas jaunatne. [...]

1. Mēs esam par neatkarīgas un demokrātiskās Latvijas Republikas atjaunošanu.
2. Atjaunotajā Latvijas valstī varai jāpieder Latvijas tautai.
3. Latvijas tautas gribu izsaka vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās un aizklātās vēlēšanās vēlēts parlaments un valdība. Visiem politiskajiem virzieniem ir tiesības iziet vēlēšanās ar savu sarakstu. [...]
9. Mēs esam par Latvijas ciešu sadarbību ar Igauniju, Lietuvu un pārējām Baltijas valstīm.
10. Mēs esam par Latviju kā pilntiesīgu Apvienoto Nāciju locekli, par draudzīgām attiecībām ar visām zemēm un tautām.

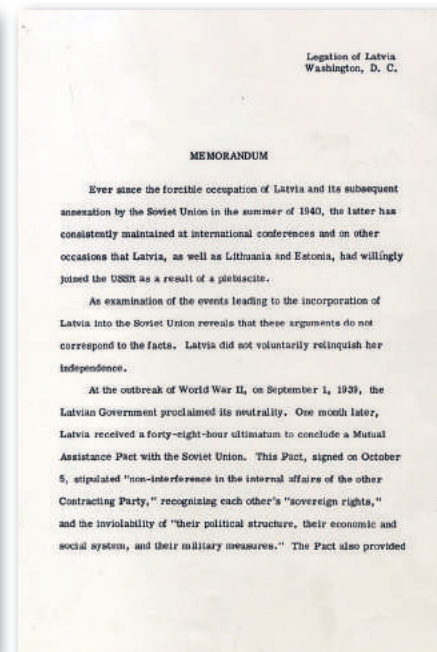
Šo mērķu labā strādāsim, un mēs ticam jūsu atbalstam tad, kad situācija to atļaus. Nepārsteidzieties - bet ticiet, ka nāks laiks un mēs mūsu mērķi aizniegsim [...]”

Neatjautā 1. Vispasaules latviešu jaunatnes kongresa dalībnieku demonstrācija Berlīnē. 1968. gada jūlijs.

Latvijas pilnvarotā lietveža un ģenerālkonsula ASV Arnolda Spekes, Igaunijas ģenerālkonsula v.i. Johana Kaiva un Lietuvas pagaidu pilnvarotā lietveža Josefa Kajecka nota valstu delegāciju vadītājiem ANO par Baltijas valstu pašnoteikšanās tiesībām. 1961. gada 16. novembris.

Latvijas diplomātiskā un konsulārā dienesta un sūtniecības ASV vadītāja Anatola Dinberga memorands ASV Valsts departamenta Eiropas lietu sekretāra asistentam Džonam Ārmitidžam par gaidāmo Eiropas Drošības un sadarbības apspriedi Helsinkos, Somijā. 1973. gada jūnijs.

3000 baltiešu demonstrācija pie Austrālijas federālā parlamenta ēkas Kanberā. 1974. gada 19. septembris.

Plakāts LATVIJA=BRĪVĪBA (LETONIA=LIBRE) virs stadiona iepretim vietai, kur Madridē notika Eiropas Drošības un sadarbības apspriede. 1980. gada 11. novembris.

Baltijas Brīvības un miera kuģa brauciena dalībnieku demonstrācija Stokholmā, Zviedrijā. 1985. gada jūlijs.

Eiropas Drošības un sadarbības apspriedes laikā Madridē mācītājs Māris Ķirsons uz PSRS karoga tecina asinis no vēnās iedurtām adatām, prasot brīvību un neatkarību Baltijai. 1980. gada 11. novembris.

IZVILKUMS NO STARPTAUTISKĀ BALTIJAS TRIBUNĀLA KOPENHĀGENĀ MANIFESTA. 1985. G. 26. JŪLIJS.
 „Baltijas tribunāls Kopenhāgenā deklarē, ka kādreiz neatkarīgo Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valstu okupācija un aneksija ir acīmredzams starptautisko tiesību un Padomju Savienības ratificēto līgumu pārkāpums. [...] Nēkur citur pasaulē iekarotāja vara nav okupējusi, anektējusi un kolonizējusi bijušās parlamentārās demokrātijas. Unikāls liktenis ir pelnījis, lai pasaules demokrātiskās valdības veiktu pret šīm valstīm unikālu politiku. Mēs pieprasām, lai visos pasaules forumos tās skartu jautājumu par Baltijas valstīm padomju okupācijā, pieprasot Igaunijai, Latvijai un Lietuvai brīvību un neatkarību. [...]”

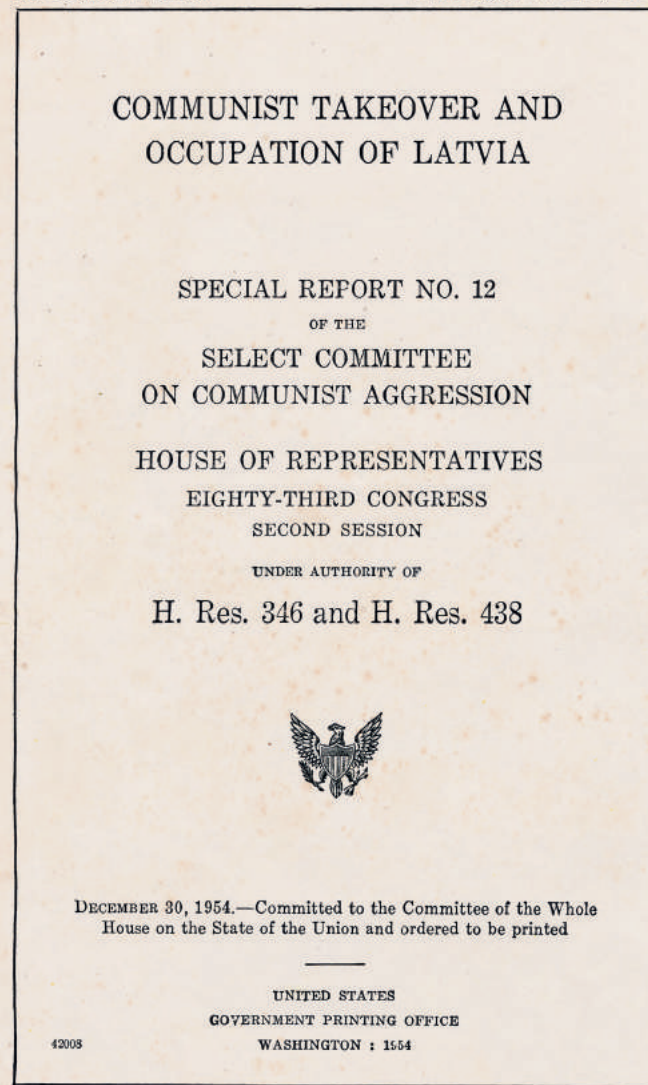
Uzraksts „BRĪVĪBU BALTIJAS VALSTĪM” (FREIHEIT FÜR DIE BALTISCHEN STAATEN) uz Berlīnes mūra Rietumberlīnē. 1987. gada augusts.

4.3. LATVIJAS VALSTS TIESISKAIS STATUSS PĒCKARA STARPTAUTISKAJĀS ATTIECĪBĀS

Pēc Otrā pasaules kara Baltijas valstu pārstāvji ārzemēs puda uzskatu, ka Rietumi panāks padomju okupācijas režīma izbeigšanos Latvijā, Baltijas valstu jautājumu iekļaujot savstarpējās sarunās vai ar militāru iebrukumu PSRS kontrolētās teritorijās. Trimdinieki ticēja, ka uzturēšanās svešumā nebūs ilgstoša. Tomēr Rietumu valstis atzina, ka Padomju Savienība kontrolē Baltijas valstis un nepastāv nekādas reālas iespējas tās atbrīvot. Baltijas valstu jautājumu neizskatīja arī 1945. gada vasarā nodibinātā Apvienoto Nāciju Organizācija. 1953. gadā ASV Kongresa pārstāvju palāta izveidoja speciālu izmeklēšanas komiteju komunistiskā režīma agresijas izpētei. Iegūtie dokumenti bija objektīvs pamats, lai ASV turpinātu PSRS veiktās Baltijas valstu inkorporācijas neatzišanu.

1950. gados Lielbritānija un citas Rietumvalstis turpināja Baltijas valstu aneksijas neatzišanas politiku. Tomēr ASV un citu Rietumvalstu pasivitāte attiecībā uz sacelšanos pret komunistisko režīmu apspiešanu Ungārijā 1956. gadā parādīja, ka tās tikai politiski un morāli atbalsta apspiestās tautas Austrumeiropā un Baltijā, bet nevēlas iesaistīties notikumos PSRS bloka valstīs. 1960. gados tika noslēgti līgumu par kodolieroču izmēģinājumu ierobežošanu un neizplatīšanu. Rietumvalstis joprojām uzsvēra, ka 1940. gadā Padomju Savienības veiktā Baltijas valstu okupācija, aneksija un inkorporācija ir pretrunā ar starptautisko tiesību normām, bet praktiski neko nedarīja, lai mainītu stāvokli Baltijas valstīs. 1967. gadā Lielbritānijas valdība panāca vienošanos ar PSRS par savstarpēji finansiālo pretenziju atrisināšanu. Londonas bankās esošos Baltijas valstu zelta depozītus 6 miljonu mārciņu vērtībā pārdeva un izmaksāja kompensācijas britu pilsoņiem par padomju režīma veiktās nacionalizācijas radītajiem zaudējumiem, bet 0,5 miljonus mārciņu nodeva Padomju Savienībai.

1980. gadu otrajā pusē Padomju Savienībā Mihaila Gorbačova vadībā notika politiskā režīma liberalizēšana. Gorbačova tēzes par atklātību, pārbūvi un demokratizāciju Igaunijā, Latvijā un Lietuvā izmantoja brīvības iegūšanai. Baltijas valstīs nodibinājās tautas kustības, kas iestājās par valstu neatkarību. Tomēr Rietumu valstis, lai saglabātu labas attiecības ar PSRS, oficiālā līmenī neiestājās par Baltijas valstu jautājuma risināšanu ar Padomju Savienību. Starptautiskā politiskā situācija krasī mainījās 1990. gada 3. oktobrī, kad apvienojās Vācijas Federatīvā Republika ar Vācijas Demokrātisko Republiku, un Rietumu valstis atklātāk sāka paust viedokli, ka arī Baltijas valstu neatkarības jautājums ir Otrā pasaules kara neatrisināta problēma.

ASV Kongresa Pārstāvju palātas deputāta Čārlza Dž. Kerstena komisijas ziņojums par Baltijas valstu nelikumīgo aneksiju PSRS. 1954. gads.

1947

MARTS

ASV prezidenta Harija Trumena doktrīna. Aukstā kara sākums.

1948

10. DECEMBRIS

Pieņemta Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējo cilvēktiesību deklarācija.

1949

Vācijas sadalīšana Vācijas Federatīvajā un Vācijas Demokrātiskajā Republikā.

APRĪLIS

Ziemeļatlantijas līguma organizācijas (NATO) izveidošana.

1950-1953

Korejas karš.

1955

Varšavas līguma bloka valstu organizācijas izveidošana.

1961

AUGUSTS

Uzcelts Berlīnes mūris.

EIROPAS PADOMES KONSULTATĪVĀS AŠAMBLEJAS REZOLŪCIJA „PAR SITUĀCIJU BALTĪJAS VALSTĪS TO PIESPIEDU INKORPORĀCIJAS PADOMJU SAVIENĪBĀ DIVDESMITAJĀ GADADIENĀ”. 1960. G. 29. SEPTĒMBRIS.

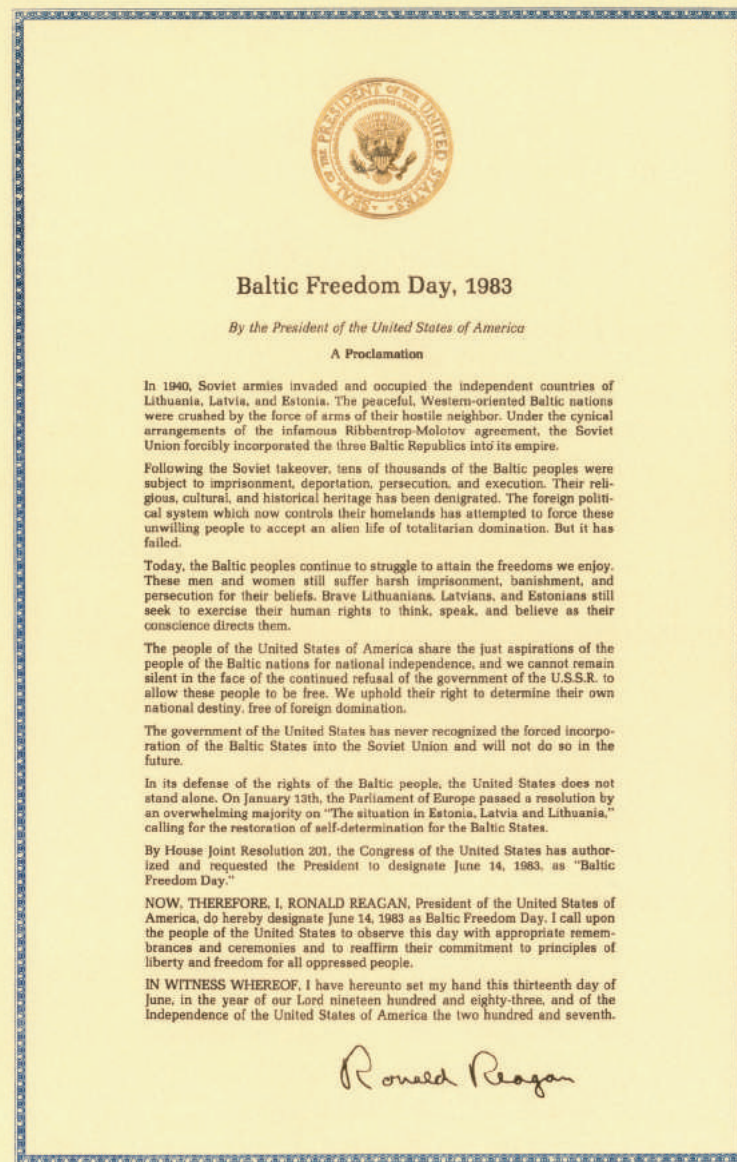
„Asambleja sakarā ar divdesmito gadadienu kopš trīs Eiropas valstu - Igaunijas, Latvijas un Lietuvas - militāro okupāciju un viņu vardarbīgo inkorporāciju Padomju Savienībā konstatē, ka šī pretlikumīgā aneksija tika veikta, nedodot tautām iespēju brīvi izteikt savu gribu, [..], ka lielākā daļa brīvās pasaules valstu valdības joprojām *de iure* atzīst Baltijas valstu neatkarīgu pastāvēšanu.”

EIROPAS PARLAMENTA REZOLŪCIJA „PAR SITUĀCIJU IGAUNIJĀ, LATVIJĀ UN LIETUVĀ”. 1983. G. 13. JANVĀRIS.

„Eiropas Parlaments nosoda Padomju Savienības realizēto šo agrāk neatkarīgo un neitrālo valstu okupāciju, kas iesākās 1940. gadā Molotova-Ribentropa pakta rezultātā un kas turpinās pašlaik. [..] Eiropas Parlaments aicina savus ārlietu ministrus iesniegt Baltijas valstu jautājumu izskatīšanai ANO Speciālajā dekolonizācijas apakškomisijā.”

EIROPAS PADOMES PARLAMENTĀRĀS AŠAMBLEJAS REZOLŪCIJA „PAR BALTIEŠU STĀVOKLI”. 1987. G. 28. JANVĀRIS.

„Asambleja izsaka nožēlu par Baltijas valstīs realizēto piespiedu imigrāciju, kuras rezultātā draud baltiešu asimilācija un nacionālās identitātes zaudēšana [..] Trīs Baltijas valstu inkorporācija Padomju Savienībā bija un turpina būt nāciju pašnoteikšanās tiesību kļedzošs pārkāpums, kuru līdz šim brīdim nav akceptējis Eiropas valstu liels vairākums, kā arī daudzi starptautiskās kopienas dalībnieki.”

ASV prezidenta Ronalda Reigana proklamācija „Baltijas brīvības diena”. 1983. gads.

1962

OKTOBRIS

Kubas (Karību) krīze.

1964-1973

JŪLIJS

Vjetnamas karš.

1975

1. AUGUSTS

Eiropas Drošības un sadarbības apspriedes (EDSA) nobeiguma akta parakstīšana Helsinkos.

1979-1989

Afganistānas karš.

1980

Neatkarīgās arodbiedrības „Solidaritāte” izveidošana Polijā.

1987

PSRS un ASV vienošanās par vidējā un tuvā rādīdusa darbības raķešu likvidēšanu.

1989

Berlīnes mūra krišana.

1991

PSRS sabrukums. Aukstā kara beigas.

A PETITION BY CITIZENS OF ESTONIA, LATVIA, AND LITHUANIA

To: The Government of the Union of Soviet Socialist Republics
The Government of the Federal Republic of Germany
The Government of the German Democratic Republic
The Governments signatory to the Atlantic Charter
Mr. Kurt Waldheim, Secretary-General of the United Nations

In Soviet jurisprudence the term *National Sovereignty* refers to a nation with all its rights, with political freedom, with a real possibility to determine fully its own destiny, and primarily the potential for self-determination, including the ability to form its own independent state. National sovereignty is characterized by political, territorial, cultural and linguistic independence — manifesting itself in a state with full sovereign rights in all social aspects, with a guarantee of their full realization. National sovereignty cannot be bestowed nor taken away; it can only be damaged or restored.

In 1919 Lenin acknowledged the *de facto* existence of Estonia, Latvia and Lithuania, which had recently seceded from Imperial Russia. In 1920 Soviet Russia concluded peace treaties with these nations, extending to the Baltic States *de jure* recognition as well. In the name of the Soviet government, Lenin renounced in perpetuity all sovereign rights to Estonia, Latvia, and Lithuania. But nineteen years later Stalin and Hitler infringed on the sovereignty of these nations. August 23rd of this year marked the 40th anniversary of the signing of the Molotov-Ribbentrop Pact, implementation of which meant the end of Estonian, Latvian and Lithuanian independence.

On the 23rd of August, 1939, Germany and Soviet Russia signed a non-aggression treaty, including a secret protocol on the division of Eastern Europe into so-called spheres of influence. The point of the secret Molotov and Ribbentrop talks was to decide the fate of Finland, Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, Bessarabia, and Northern Bukovina. Finland, Estonia and Latvia were to go to the Soviet Union, and Lithuania to Germany.

On September 28, 1939, the Soviet Union and Germany signed a treaty of friendship and demarcation. The pact amended the secret protocol of August 23, so that now Lithuania as well was to go to the Soviet Union, with the exception of the left shore of the Šešupė River, which in case of necessity would be occupied by the German armies.

Between the 15th and 17th of June, 1946, on orders of the government of the U.S.S.R., the Red Army effected this case of necessity by occupying the territories of Lithuania, Latvia and Estonia, including that part of Lithuania which was to have gone to Germany.

On January 10, 1941, the German ambassador to the Soviet Union, Dr. Von Schulenburg, on the one hand, and Chairman Molotov of the Committee of People's Commissars of the U.S.S.R. on the other, signed a new secret protocol in which the object of negotiation was the aforementioned district in Lithuania. The German government renounced in favor of the Soviet Union its claims to the territory west of the Šešupė River in return for monetary compensation in the sum of 7.5 million dollars in gold or 31.5 Reichsmarks.

-1-

We remind the Secretary General of the United Nations that this international organization is the successor of the League of Nations, of which Latvia, Estonia and Lithuania were full and active members until the Molotov-Ribbentrop pact went into effect. Consequently, upon you rests the juridical responsibility for the fate of the Baltic States.

We request: — that in the next General Assembly of the UN, the consequences of the nullification of the Molotov-Ribbentrop pact be taken up. We wish to mention that the principle of self-determination is confirmed in present international law; for instance, such significant documents as the United Nations Constitution (paragraphs 1, 13, 55, 76), and the Declaration of Independence for Colonial Territories and Peoples, which was voted in the General Assembly on December 14, 1960;

— in the resolution of December 20, 1965, the General Assembly, recognizing the rights of colonial areas to independence; in the International Convention against all forms of racial discrimination passed by the XX session of the General Assembly, December 21, 1965; the International Declaration on Human Rights passed by the XXI session of the General Assembly, December 16, 1966; and the principles of International Law, passed during the 25th Jubilee Assembly, October 24, 1970. These and other United Nations international instruments affirm the rights of peoples to equality and self-determination.

This means:

— The right of all nations to determine their own destiny; that is, under conditions of complete freedom to choose internal and external political status without interference, and to realize, in accord with their own wishes, their political, economic, social and cultural development;

— The right of each nation to decide on the disposition of its own resources;

— The obligation of each state to foster the principles of equality and self-determination, as presented by the United Nations Charter;

— That equality and self-determination have been proclaimed as the main principles in international law in the final documents of the Conference on European Security and Cooperation.

You know, Mr. Secretary General, that the above-mentioned international documents, which are binding, are being transgressed by some members of the United Nations. We request that the next session of the General Assembly take up the matter of Latvia, Estonia and Lithuania, since the peoples of these nations have been deprived of their rights and the opportunity to determine their own destiny.

August 23, 1979

Romas Andrijauskas
Stasė Andrijauskienė
Alfonsas Andriukaitis
Edmundas Bartuška
Vytautas Bastys
Vytautas Bogušis
(Rev.) Vladas Bobinas
Romas Vitkevičius
Jonas Volungevičius
Jonas Dambrauskas
Jonas Eišvidas
Rimas Žukauskas
Ivars Žukovskis
Alfredas Zaidaks
Juris Ziemeļis

Liutauras Kazakevičius
Leonas Laurinskas
Rimas Mažukna
(Rev.) Mocius
Mart Nikšus
(Rev.) Napoleonas Narkūnas
Sigitas Paulavičius
Angelė Paškauskienė
Kęstutis Povilaitis
Jadvyga Petkevičienė
Jonas Petkevičius
Jonas Protusevičius
Sigitas Raudis
Endel Ratas
Manrikas Sambora

Jullis Sansuskas
Leonora Sansuskaitė
Algis Statkevičius
Kęstutis Subačius
Enn Tarto
Antanas Terleckas
Erik Udām
Inta Čalītis
Petras Čidzikas
Arvydas Čekanaivičius
Vladas Šekalyš
Jonas Šertėnas
Zigmas Širvinskis
Mečislavas Jurevičius
(Rev.) Virgilijus Jaugelis

-3-

Rīgas radio
tornis uz kura
Javoišs BB 1963.g.
naktī no 4. uz 5.
dec. uzvilka
bijušo buržuāziskās
Latvijas karogu
izmēl. *Nāts*

Tā pašā torņa pamatā
izm. : *Nāts*

Rīgas Radiofona tornis ar Bruno Javoiša
uzvilktu Latvijas karogu. 1963. gada
decembris.

1. LATVIJAS PSR VARA UN TĀS STRUKTŪRAS

1.1. PSRS (LPSR) KOMUNISTISKĀS PARTIJAS CENTRĀLĀS KOMITEJAS, PSRS (LPSR) MINISTRU PADOMES, PSRS (LPSR) AUGSTĀKĀS PADOMES LOMA UN FUNKCIJAS

1.2. PSRS ARMIJAS STATUSS UN KLĀTBŪTNE

1.3. PSRS (LPSR) VALSTS DROŠĪBAS KOMITEJAS UN IEKŠLIETU MINISTRIJAS DARBĪBA

2. LATVIJAS VALSTS PAMATU IZNĪCINĀŠANA UN SOVJETIZĀCIJA

2.1. POLITISKĀS REPRESIJAS PRET LATVIJAS TAUTU

2.2. TAUTSAIMNIECĪBAS IZKROĻOŠANA UN EKONOMISKĀ IZMANTOŠANA

2.3. MIGRĀCIJA UN RUSIFIKĀCIJA

2.4. PADOMJU IDEOLOĢIJAS UZSPIEŠANA

3. DZĪVE LATVIJAS PSR: INDIVIDUĀLĀ UN KOLEKTĪVĀ PIEREDZE

4. LATVIJAS VALSTS KONTINUITĀTE UN TĀS UZTURĒŠANA

4.1. LATVIJAS NEATKARĪBAS CENTIENI OKUPĒTAJĀ LATVIJĀ

4.2. LATVIJAS VALSTS PĀRSTĀVJU UN TRIMDAS POLITISKĀS AKTIVITĀTES

4.3. LATVIJAS VALSTS TIESISKAIS STATUSS PĒCKARA STARPTAUTISKAJĀS ATTIECĪBĀS

ISBN 978-9934-8299-7-0

9 78 9934 829970